

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Lenka Peláková

SPORNÉ OTÁZKY NEPOSKYTNUTÍ POMOCI V JUDIKATUŘE ČESKÝCH SOUDŮ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12.12.2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 12. 2012

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Rudolfovi Vokounovi, CSc. za jeho neocenitelné rady, návrhy a připomínky, a rovněž za ochotu a vstřícnost při tvorbě této práce.

ÚVOD	- 1 -
KAPITOLA 1. NEPOSKYTNUTÍ POMOCI V PRAMENECH PRÁVA	- 2 -
1.1. Ústavní pořádek	- 2 -
1.2. Mezinárodní právo	- 3 -
1.3. Zákony	- 3 -
1.3.1. Trestní předpisy	- 3 -
1.3.2. Další předpisy.....	- 9 -
KAPITOLA 2. POTŘEBNÁ POMOC	- 14 -
2.1. Povaha potřebné pomoci.....	- 14 -
2.2. Poskytnutí potřebné pomoci jako povinnost dána postavením subjektu	- 20 -
2.3. Závěr	- 26 -
KAPITOLA 3. SOUBĚH	- 28 -
3.1. Skutek. Druhy konkurence.....	- 28 -
3.2. Vyloučení jednočinného souběhu. Subsidiarita	- 36 -
KAPITOLA 4. OBECNÁ A ZVLÁŠTNÍ POVINNOST KONAT	- 42 -
4.1. Povinnost poskytnout pomoc	- 42 -
4.2. Ingerence, garance. Vznik povinnosti poskytnout pomoc	- 43 -
4.3. Odpovědnost za škodlivý následek	- 51 -
ZÁVĚR	- 58 -
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	- 59 -
1. Monografie.....	- 59 -
2. Články v odborných periodikách	- 59 -
3. Komentáře.....	- 59 -
Seznam použitých právních předpisů a interních aktů	- 59 -

ABSTRAKT - 61 -

SUMMARY..... - 62 -

Úvod

Za téma této diplomové práce jsem zvolila Sporné otázky neposkytnutí pomoci v judikatuře českých soudů. Důvodů, které mě k tomuto rozhodnutí vedli, bylo několik. V první řadě mé rozhodnutí ovlivnil můj osobní zájem o rozhodovací praxi soudů ve věcech trestních, zejména postupy a úvahy vedoucí ke konečnému rozhodnutí. Dalším byla snaha lépe pochopit klíčové instituty a mechanismy trestního práva na základě studia hodnocení skutků soudem. V tom, že předmětná rozhodnutí se měla zabývat jedinou problematikou – neposkytnutím pomoci - jsem viděla příležitost porovnat a kontrastovat závěry, ke kterým soudy dospěly při hodnocení významu jednotlivých aspektů, okolností a faktorů, jenžbyly v jednotlivých případech přítomny. V neposlední řadě mě k výběru tématu vedla možnost studia a analýzy judikatury, která je jako výsledek rozhodovací činnosti soudů produktem realizace hmotněprávních trestních norem prostředky práva procesního a jako taková představuje ucelený obraz o odvětví trestního práva. Nakonec mě motivoval můj zájem o historii práva, zejména jeho vývoj v moderní době poznačené změnou politických systémů.

Neposkytnutí pomoci je přitom jedním z nejzajímavějších jevů v trestním právu. Jeho posouzení je do výrazné míry ovlivněno okolnostmi a poměry, za kterých k němu došlo; postavení a povaha pachatele, jednání, kterého se dopustil, jako i vnější okolnosti ležící mimo sféru jeho vlivu – všechny tyto skutečnosti představují proměnné, na základě jejichž odlišných vlastností se bude měnit také povaha a konečně i právní zhodnocení skutku, jenž představuje jádro procesu.

Cílem diplomové práce bylo právě nalezení otázek, zodpovězení kterých vedlo k tomu, že soud v dané věci rozhodl právě tím způsobem, jakým rozhodl, a dále jejich rozebrání, zpracování a vysvětlení.

Kapitola 1. Neposkytnutí pomoci v pramenech práva

1.1. Ústavní pořádek

Ústava, jakožto základní zákon státu a nejvyšší norma právního řádu, je vyjádřením pilířů, na nichž stojí právní řád společnosti, jež je jejím původcem. Jako taková obsahuje základní hodnoty, práva a zájmy jejichž důležitost je natolik významná, že vyžaduje zakotvení jejich ochrany právními předpisy ústavněprávní síly. V kontextu problematiky projednávané této diplomové práci, budou z ustanovení obsažených v tomto prameni nejrelevantnější články vyjadřující závazek státu ctít základní práva a svobody člověka a občana¹ a poskytovat jim náležitou ochranu. Zároveň stanovuje soudy jako instituce povolané tuto povinnost provádět a vykonávat, zejména ve věcech trestních, ve kterých jsou soudy stanoveny jako jediné ze státních orgánů oprávněné rozhodovat o vině a eventuálním trestu na tomto úseku².

Nejvyšší zákon České republiky dále definuje parametry obligací, jež pro stát vyplývají z jeho činnosti na mezinárodní úrovni, a to vyjádřením závaznosti závazků majících svůj původ v mezinárodním právu³. Zvláště významným z hlediska vázanosti státu mezinárodními smlouvami a rozvržení hierarchie pramenů práva, je stanovení Parlamentu k ratifikaci odsouhlasených a vyhlášených mezinárodních smluv. Ty jsou nejen součástí právního řádu České republiky, ale jsou to také předpisy nadané vyšší právní silou, než jakou požívají zákony. Tudiž mají před zákony přednost⁴.

Jak výše uvedené ustanovení ovlivňuje rozhodování soudů v praxi, bude projednáváno v dalších částech práce.

Pokud Ústava stanoví, že lidská a občanská práva je stát povinen respektovat a chránit, bližší specifikace toho, která práva a jaké jejich aspekty se do této kategorie řadí, je, kromě jiného, obsahem Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky.

Z hlediska objasnění druhového objektu, který je znakem skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci bude stěžejní ustanovení představovat zejména šestý článek Listiny konstatující právo na život pro každého a ve druhém odstavci stanovící, že „*Nikdo nesmí být zbaven života*“, čímž je dána protizákonnost takového

¹ Čl. 1 odst. 1 zákona 1/1993 Sb. – Ústava české republiky (dále jenom „Ústava“)

² Čl. 90 Ústavy

³ Čl. 1 odst. 2 Ústavy

⁴ Čl. 10 Ústavy

jednání a současně zakotven implicitní zákaz takového jednání, které by k tomuto následku vedlo. Co se ochrany života (a zdraví) týče, obsahuje tento dokument vyjádření zásady, že nikdo nemá jinému škodit.

1.2. Mezinárodní právo

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Úmluva o lidských právech a biomedicíně (dále jenom „Úmluva“) obsahuje úpravu ochrany lidských práv a základních svobod na úseku aplikace biologie a medicíny. Byla přijata 4. dubna 1997 ve španělském Oviedu, Českou republikou byla podepsána ve Štrasburku o rok později a do právního řádu České republiky byla inkorporována pod číslem 96/2001 Sb. m. s.

Z řady ustanovení v ní uvedených budou pro účely této diplomové práce nejdůležitější zejména ty, které vymezují a upravují povinnosti lékařů a jiných zdravotnických pracovníků vykonávajících činnost v oboru medicíny. Mezi tematicky významné patří kupříkladu vyjádření povinnosti dodržování profesních standardů tím, že veškeré výkony v oblasti zdravotní péče je nutno provádět v souladu s nimi⁵, povinnost provádět zákroky v oblasti lékařské péče toliko se souhlasem dotčené osoby⁶ spolu s upřesněním, že uvedeného souhlasu není potřeba, jedná-li se o stav nouze vyžadující neodkladného řešení⁷. Tato ustanovení se budou vztahovat zejména na speciální subjekty trestních činů a budou ovlivňovat různé aspekty jejich trestní odpovědnosti. Jelikož má Úmluva charakter mezinárodní smlouvy, bude mít v souladu se zněním článku 10 Ústavy aplikační přednost před normami vnitrostátními, dostane-li se s nimi do kolize.

1.3. Zákony

1.3.1. Trestní předpisy

Trestní zákoník

K datu vzniku této diplomové práce byl nejvýznamnějším obecně závazným předpisem trestního práva zákon č. 40/2009 Sb. – Trestní zákoník, který nabyl účinnosti

⁵ Článek 4 Úmluvy

⁶ Článek 5 Úmluvy

⁷ Článek 8 Úmluvy

1. ledna 2010. Nahradil úpravu původně přijatou v šedesátých letech 20. století, která i navzdory četným novelizacím, nebyla schopna uspokojivým způsobem odrážet sociálně-politické změny ve společnosti, které přinesly potřebu regulace nových druhů nebezpečného chování. Za cílem dosažení co nejvyšší efektivity a účelnosti trestních postihů bylo nutné aktualizovat také katalog trestů. Výsledkem této novelizace byl Trestní zákoník, komplexní nový předpis, který má pro svou komprehensivitu povahu kodexu.

Co se trestného činu neposkytnutí pomoci týče, je systematicky zařazen mezi trestné činy proti životu a zdraví, které jsou obsaženy v první hlavě zvláštní části trestního zákoníku, a jeho skutková podstata je v § 150 tohoto předpisu vymezena následovně:

„(1) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti, nebo jeví známky vážné poruchy na zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti, nebo jeví jiné známky vážné poruchy na zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout (speciální subjekt), bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“

Trestný čin neposkytnutí pomoci je trestným činem čistě omisivním, lze se ho dopustit pouze opomenutím. Ustanovení prvního odstavce se bude vztahovat k povinnosti obecné, nezávislé od povinnosti vyplývající kupříkladu z postavení nebo zaměstnání povinného, čili povinnosti. Nositelem tohoto druhu povinnosti je každý, kdo se nachází v dosahu ohrožené osoby a má možnost ji pomoc poskytnout. Jelikož se jedná o povinnost obecnou, její porušení zakládá odpovědnost pouze za neposkytnutí pomoci, nikoliv za vzniklou poruchu, která v důsledku neposkytnutí pomoci nastala (újmou na zdraví nebo smrt). Ke vzniku trestní odpovědnosti přitom nestačí, když se porucha na zdraví nebo onemocnění jeví jako méně významná, i když je skutečná újma vážnější povahy. Skutečná porucha, kterou poškozená osoba trpí, totiž není rozhodující; důležité je, zda se jako taková jeví navenek svými příznaky nebo známkami.

Naplnit zákonné znaky skutkové podstaty takového trestného činu tedy může kdokoli, kdo jednal v úmyslu, s nímž úprava v tomto případě spojuje vznik trestní odpovědnosti pachatele.

Trestní zákoník zde do jisté míry rozšiřuje výčet okolností vylučujících protiprávnost tím, že jako specifický exkulpační důvod uvádí absenci konání povinného v případě, kdy by pomoc nemohl poskytnout z důvodu vystavení své nebo jiné osoby nebezpečí v důsledku konání za účelem snížení nebo eliminace nebezpečí směřujícího proti ohroženému, např. nelze po neplavci nebo nedokonalém plavci požadovat, aby poskytl pomoc tonoucímu. Zákon povahu a intenzitu požadovaného nebezpečí nespécifikuje, bude tedy záviset od konkrétního případu, jak budou předmětné okolnosti hodnoceny. V případě, kdy by bylo shledáno, že tato podmínka nebyla splněna, bude se jednat o dokonáný trestný čin, např. řidič motorového vozidla neposkytne pomoc zraněnému, kterého nalezne u silnice, z obav, že si poskytnutím pomoci poškodí nebo znečistí automobil.

Zákonná úprava obsažená v trestním zákoníku obsahuje, kromě výše analyzovaného ustanovení, ještě další skutkovou podstatu. Jejím účelem je vymezení odpovědnosti pachatele za spáchání trestného činu opomenutím konání směřujícího k poskytnutí pomoci, pokud taková povinnost vyplývá z jeho postavení nebo povolání. Okruh subjektů trestného činu subsumovatelného pod ustanovení obsažené v odst. 2 bude tedy zahrnovat např. zdravotní sestry, lékaře, členy zdravotnických záchranných služeb, policisty, apod.

Další zásadní odchylku od úpravy v odst. 1 bude představovat absence speciálního exkulpačního důvodu inkorporovaného do ustanovení o základní skutkové podstatě. Jeho vynechání vyplývá ze skutečnosti, že tyto subjekty jsou kromě obecné povinnosti konat nositeli zvláštní povinnosti, a to povinnosti snášet nebezpečí. Čili lékař nemůže odmítnout pomoc osobě trpící příznaky zvláště nakažlivé nemoci s tím, že se sám nechce vystavit nebezpečí nákazy. Jiné postavení těchto subjektů je tedy odraženo nejenom v odlišném nastavení míry odpovědnosti za spáchaný trestný čin, ale také v odlišné aplikovatelnosti některých okolností vylučujících protiprávnost jejich jednání.

Dalším významným znakem skutkové podstaty deliktu je nově zavedená povinnost poskytnout pomoc nejenom v případech, kdy poškozený vykazuje známky vážné poruchy zdraví nebo stavu hrozícího smrtí, ale také pokud jsou na poškozeném vidět známky vážné nemoci. Jedná se o jednu z úprav, které přinesl nový trestní kodex, a i když se jedná o alteraci toliko frazeologickou, má své kořeny v mnohem významnějším zájmu ochrany nejdůležitějších právních statků – života a zdraví. Jak uvádí důvodová zpráva předpisu, *„vychází ze zásady humanismu a vztahu člověka k člověku, kdy nikdo nemůže nečinně přihlížet tomu, že je lidský život v nebezpečí.“*

Kromě § 150 problematiku neposkytnutí pomoci reguluje také ustanovení § 151 Trestního zákoníku. Účelem úpravy je pokrýt specifické relevantní situace, při kterých k spáchání tohoto trestného činu dochází:

„Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo pro jiného, bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo zákazem činnosti“

Jmenovitě se tedy bude jednat o případy, kdy je pachatelem řidič – účastník dopravní nehody. Co se týká subjektu, na který se bude tato skutková podstata vztahovat, může se pachatelem stát řidič jakéhokoliv dopravního prostředku. Nemusí se tedy jednat pouze o řidiče motorového vozidla, např. z praxe je známý případ, kdy byl z naplnění skutkové podstaty trestného činu ve smyslu tohoto ustanovení uznán vinným řidič povozu taženého koňmi⁸. Nenízde rozhodující, zda pachatel nehodu zavinil sám nebo byl jejím pouhým účastníkem; povinnost poskytnout potřebnou pomoc zde nezakládá míra, jakou se o způsobení nehody přičinil, nýbrž samotná skutečnost, že k nehodě vůbec došlo a subjekt byl přítomen jako účastník.

Nebezpečnost situace je dále vyjádřena tím, že na rozdíl od obecného ustanovení podle § 150, je újma uvedená v hypotéze ustanovení § 151 formulována jednoduše jako „újma“, nikoliv jako „vážná újma“. Ke vzniku trestní odpovědnosti účastníka postačí

⁸ 5 Tk 134/51

tedy opomenutí pomoc poskytnout v případě jakékoliv újmy vzniklé na životě a zdraví poškozeného⁹.

Relevantní předchozí úpravy

Diplomová práce pojednává o sporných otázkách, které se při posuzování tohoto trestného činu vyskytují, v judikatuře. A jelikož jsou soudy ve své rozhodovací činnosti vázány toliko zákony (a prameny práva vyšší právní síly), budou jednotlivá jejich rozhodnutí tuto skutečnost odrážet. Právní předpis je produktem své doby a z pojetí jednotlivých druhů trestných činů, jejich postihů a zařazení se dá dovodit, jakou váhu trestními předpisy chráněným zájmům zákonodárce v době vzniku daného pramene přikládal a eventuálně také jak bylo o nich v řízení následně rozhodováno.

Nejstarší normou, která byla uplatněna v posuzování případů tvořících podklady této diplomové práce, je zákon č. 86/1950 Sb. – trestní zákon. Trestný čin neposkytnutí pomoci byl zařazen do hlavy šesté zákona, mezi trestné činy proti životu a zdraví jako §227 a jeho skutková podstata byla definována následovně:

„(1) Kdo úmyslně neposkytne potřebnou pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo pro někoho jiného, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců.

(2) Odnětím svobody až na jeden rok bude pachatel potrestán, dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1, ač je podle povahy svého povolání povinen pomoc poskytnout.“

Již na první pohled je zřejmá stručnost a jednoduchost ustanovení, zejména v porovnání s pojetím neposkytnutí pomoci, jak jej chápe soudobá zákonná úprava. Odpovědnost podle obou odstavců je relativně úzká, vztahuje se toliko pouze k porušení povinnosti pomoci osobě v nebezpečí smrti. Naproti tomu se ustanovení o neposkytnutí pomoci ve své dnešní podobě bude aplikovat také na situace, ve kterých poškozený jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění. Situace ohledně subjektu, jehož povinnost poskytnout pomoc vyplývá z povahy jeho zaměstnání, je srovnatelná.

Nižší míru společenské nebezpečnosti, kterou trestnému činu zákonodárce připsal, lze také spatřovat ve výši a druhu sankcí, které za naplnění jeho skutkové

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. - trestnímu zákoníku

podstaty stanovil. Zejména u odst. 2 chybí možnost uložit trest zákazu činnosti, i když katalog trestů tehdejšího trestního zákona tento druh sankce znal.

Úprava obsahovala také ustanovení postihující řidiče dopravních prostředků, kteří byli účastníky nehody v následném § 228:

„Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, úmyslně neposkytne potřebnou pomoc osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo pro někoho jiného, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta.“

Nejzásadnější rozdíl je zde opět v poměrně nízké sazbě trestu odnětí svobody a chybějící možnosti uložit trest zákazu činnosti, který se jako trest vedlejší v dnešní době nejčastěji ukládá zejména, pokud došlo k neposkytnutí pomoci v kontextu dopravní nehody nebo byl jejím pachatelem řidič dopravního prostředku.

Následná úprava, zákon č. 140/1961 Sb., rovněž publikována pod názvem „trestní zákon“, byla výrazně sofistikovanější, což se projevilo také na její dlouhodobé platnosti. Tento předpis byl nahrazen až téměř o padesát let později moderním trestním zákoníkem, který vstoupil v účinnost k počátku roku 2010. Neposkytnutí pomoci je v tomto trestním zákoně zařazeno do hlavy páté, mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití jako § 207:

„(1) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.“

V porovnání s úpravou z roku 1950 je odpovědnost rozšířena tak, že se vztahuje také na případy, kdy poškozený jeví známky vážné poruchy zdraví, i když známky vážného onemocnění, obsažené v dnešní úpravě, chybí. Navzdory její klasifikační degradaci mezi trestné činy narušující občanské soužití, došlo vedle rozšíření možnosti

postihu také k zostření sankcí a u zvláštní skutkové podstaty, vztahující se k nositeli zvláštní povinnosti konat podle odst. 2, byl přidán trest zákazu činnosti.

Co se řidiče dopravního prostředku jako účastníka nehody týče, vymezení skutkové podstaty je, až na postižení méně přísnou sankcí, totožné se zněním obsaženým v moderní úpravě. Trestní zákon z roku 1960 stanoví horní hranici trestu odnětí svobody na tři léta a zákaz činnosti, kdežto soudobý trestní zákoník na pět.

1.3.2. Další předpisy

Pod označení trestného činu neposkytnutí pomoci spadají také skutkové podstaty, které zakládají trestnostporušení povinnosti pachatele konat v případě, kdy je buď nositelem povinnosti pomoc poskytnout z titulu svého postavení nebo jeho přítomnosti v, z hlediska trestního práva, významné situaci. Jelikož trestní zákoník nemůže samotný upravovat veškerá práva a povinnosti potenciálních pachatelů, ponechává tento úkol zvláštním předpisům, které obsahují konkrétnější vymezení povinností, jejichž porušení může mít za následek aplikaci norem trestního práva.

Zákon o péči a zdraví lidu

Tento zákon, publikovaný pod číslem 20/1966, byl stěžejním primárně, ale ne výhradně, pro řešení otázky postavení subjektu odpovídajícího za spáchání předmětného deliktu v případě, kdy je jeho povinnost konat dána nikoliv pouze obecně, ale je rozšířena a upřesněna jeho postavením jako zdravotnického pracovníka. Dále se předpis zabývá konkretizací odpovědnosti pachatele za účelem určení nejenom sankce, která za spáchaný trestný čin má být vyměřena, ale i toho, zda ke spáchání trestného činu vůbec došlo. Jak již bylo řečeno, ustanovení týkající se tohoto druhu subjektů se budou vztahovat na osoby, jejichž povinnost konat přímo vyplývá z jejich postavení nebo, co tento zákon výslovně řešil, povolání.

U vymezení působnosti tohoto zákona je minulého času používáno záměrně – zákon již pozbyl účinnosti, když byl derogován předpisem ve Sbírce zákonů publikovaném pod číslem 372/2011 – Zákonem o zdravotních službách a jejich poskytování (podrobnosti viz níže). Jelikož jakopodklady pro vypracování této diplomové práce sloužila také rozhodnutí staršího data, o nichž byl rozhodován době účinnosti Zákona o péči a zdraví lidu, je nutné tento předpis zohlednit.

Norma obsahuje několik ustanovení významných pro řešení otázek naplnění skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci a utváření zásadních závěrů důležitých pro kvalifikaci posuzovaného skutku jako právě tohoto trestného činu. Pro začátek se jedná o výslovné zakotvení obecné povinnosti poskytovat pomoc, obsažené v úvodní části zákona, která pozůstává z hlavních zásad, na nichž zákon stojí. Článek II. stanoví:

„Péči společnosti o zdraví lidu musí odpovídat snaha každého jednotlivce žít zdravě a vyvarovat se vlivů škodlivě působících na jeho zdraví. Zároveň má každý občan napomáhat dobrému vývoji zdraví svých spoluobčanů, a proto aktivně přispívat k vytváření zdravých podmínek a zdravého způsobu života a práce.“

A dále, ve znění § 9, odst. 4 pís. b) v první hlavě druhé části předpisu:

„V zájmu svého zdraví a zdraví spoluobčanů je každý povinen poskytnout nebo zprostředkovat nezbytnou pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky závažné poruchy zdraví“

Zásadního významu jsou ale ustanovení upravující povinnosti a postavení již zmiňovaného speciálního subjektu. Ta klíčová se nachází ve čtvrté hlavě zákona, části pojednávající o postavení a poslání pracovníků zdravotnictví, jejíž první oddíl je věnován vymezení způsobilosti a poslání tohoto okruhu subjektů. § 55 stanoví:

„(1) Zdravotničtí pracovníci jsou povinni vykonávat zdravotnické povolání svědomitě, poctivě, s hluboce lidským vztahem k občanům a s vědomím odpovědnosti ke společnosti.“

(2) Každý zdravotnický pracovník je povinen zejména

a) vykonávat své povolání v rozsahu a způsobem, pro něž zásady určuje ministerstvo zdravotnictví ve spolupráci s profesními organizacemi,

b) převzít a řádně plnit i mimořádné zdravotnické úkoly uložené mu dočasně v důležitém obecném zájmu,

c) poskytovat neprodleně první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví a není-li pomoc včas dosažitelná obvyklým způsobem, a zajistit mu podle potřeby další odbornou péči,

(3) Povinnosti uvedené v odstavci 2 písm. c) a d) se vztahují i na zdravotnické pracovníky, kteří nevykonávají zdravotnické povolání.“

Ze znění lze dovodit, že zvláštní povinnost konat se bude vztahovat nejenom na lékaře, ale i na zdravotnické pracovníky vykonávající zdravotnické povolání.

Zákon o zdravotních službách a jejich poskytování

Zákon o zdravotních službách a jejich poskytování (dále „Zákon o zdravotních službách“), publikovaný pod č. 372/2011 Sb., zapracoval relevantní předpisy Evropské unie a nahradil zákon č. 20/1966 Sb. o péči a zdraví lidu, který už jevil značné známky zastaralosti a neefektivnosti. Jak je již z jeho názvu zřejmé, zákon pojednává primárně o právech a povinnostech na úseku poskytování zdravotnických služeb. Paradoxně, co se vymezení povinnosti konat a odpovědnosti za její porušení týče, představuje tato nová úprava, co do aplikovatelnosti, obsahově omezenější pramen než ustanovení zákona, který nahradila svým vstupem v účinnost 1.4.2012.

Účelem tohoto zákona je v první řadě právní regulace zdravotních služeb a podmínek jejich poskytování, jakožto i otázek týkajících se správy v oblasti poskytování tohoto druhu služeb. Dále se zabývá vymezením práv a povinností osob na zdravotních službách se účastnících, od samotných jejich poskytovatelů, přes zdravotnické pracovníky až po pacienty.

Pro delineaaci trestněprávně významných povinností bude mít vliv zejména ustanovení § 49 Zákona o zdravotních službách, které představuje specifikaci a kvantifikaci povinností zdravotního pracovníka následovně:

„Zdravotnický pracovník je povinen

a) poskytovat zdravotní služby, ke kterým získal odbornou nebo specializovanou způsobilost podle jiných právních předpisů, v rozsahu odpovídajícím jeho způsobilosti, zdravotnímu stavu pacienta, na náležité odborné úrovni a řídit se etickými principy,

b) poskytovat neprodleně odbornou první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví a není-li pomoc včas dosažitelná obvyklým způsobem, a zajistit mu podle potřeby poskytnutí zdravotních služeb,

c) plnit další povinnosti stanovené tímto zákonem nebo jinými právními předpisy.“

Zákon o provozu na silničních komunikacích

Páchání trestného činu neposkytnutí pomoci se ve statisticky významném procentu případů dopouštějí pachatelé jako řidiči dopravních prostředků. Signifikantnost této skutečnosti se odráží nejenom v trestním zákoníku existencí zvláštního ustanovení postihujícího naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu v situaci dopravní nehody, ale odrážela se také v řadě předpisů mu předcházejících, a to v relativně nezměněném znění (viz výše). Život a zdraví ale představují natolik významné hodnoty, že jejich ochrana je zakotvována opakovaně v řadě předpisů, které jsou trestním právem do značné míry ovlivněny.

Zákon o provozu na silničních komunikacích (dále jen „Silniční zákon“), publikovaný ve Sbírce zákonů pod číslem 361/2000, vymezuje, kromě jiného, také povinnost řidiče dopravního prostředku, který byl účastníkem nehody, konat. Směrodatným zde bude znění § 47 odst. 2, 3 a 4:

„(2) Řidič, který měl účast na dopravní nehodě, je povinen

c) učinit opatření k zabránění vzniku škody osobám nebo věcem, pokud tato hrozí v důsledku dopravní nehody, a

d) spolupracovat při zjišťování skutkového stavu.

(3) Účastníci dopravní nehody jsou povinni

b) oznámit, v případech stanovených tímto zákonem, nehodu policii; došlo-li k zranění, poskytnout podle svých schopností první pomoc a k zraněné osobě přivolat poskytovatele zdravotnické záchranné služby,

(4) Dojde-li při dopravní nehodě k usmrcení nebo zranění osoby nebo k hmotné škodě převyšující zřejmě na některém ze zúčastněných vozidel včetně přepravovaných věcí částku 100 000 Kč, jsou účastníci dopravní nehody povinni

a) neprodleně ohlásit dopravní nehodu policistovi,

b) zdržet se jednání, které by bylo na újmu řádného vyšetření dopravní nehody, zejména přemístění vozidel; musí-li se však situace vzniklá dopravní nehodou změnit, zejména je-li to nutné k vyproštění nebo ošetření zraněné osoby nebo k obnovení provozu na pozemních komunikacích, především provozu vozidel hromadné dopravy osob, vyznačit situaci a stopy“

Z dalších předpisů týkajících se stanovení povinnosti poskytnout pomoc ve smyslu ustanovení § 150 odst. 2 tr. zák. lze zmínit také ještě zákon o Policii České republiky (273/2008 Sb.), zákon o rodině (94/1963 Sb.) upravující povinnost rodiče pečovat o dítě¹⁰.

¹⁰ § 32 a násl.

Kapitola 2. Potřebná pomoc

2.1. Povaha potřebné pomoci

Jak lze dovodit z části teoretického úvodu zaměřené na objasnění definice jednání, v němž lze spatřovat znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci, je jednou z podmínek naplnění její objektivní stránky jednání pachatele spočívající v opominutí poskytnout poškozenému potřebnou pomoc. V zákonu chybí vymezení toho, co přesně výraz „potřebná pomoc“ obnáší. Avšak v zájmu zajištění právní jistoty nemůže pojem tak zásadního významu pro rozhodnutí, zda je jednání subjektu v daném případě trestní odpovědnost zakládající či nikoliv, zůstat nedefinován. Tato povinnost byla ponechána soudní praxi, která se otázkou determinace „potřebnosti“ pomoci zabývala v řadě případů.

Snahu určit, co přesně potřebnou pomocí je, lze nalézt již v judikátech z 50. let 20. století. Za zmínku zde stojí rozhodnutí Krajského soudu v Liberci ve věci vedené pod Č.j. 6 Tk 72/51. Rozhodovaný případ pojednával o protiprávním jednání řidiče motocyklu, který během jízdy srazil protijdoucího chodce. Obviněný následně z místa činu ujel bez zjištění stavu poškozeného chodce a dále o jeho osud neprojevoval zájem, ani nepodnikl žádné kroky k tomu, aby mu pomoc byla poskytnuta z jiného zdroje, jako např. uvědomení příslušných autorit nebo záchranné služby. Poškozený na následky těžkých zranění utrpěných při srážce, zejména rány na hlavě, kterou pitevní nález určil jako ránu smrtelnou, zemřel. Obviněný byl uznán vinným ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 222 odst. 1 zákona č. 86/1950 Sb., jako trestního zákona účinného v době spáchání činu, vedle neposkytnutí pomoci podle § 228 téhož zákona. Obviněný se proti rozsudku odvolal, a jako důvod uvedl skutečnost, že jelikož bylo poranění, které poškozený utrpěl, smrtelné, nebylo možné jeho smrt odvrátit žádným lékařským zákrokem. Tudíž jeho pomoc, i kdyby jí byl řádně poskytl, nebyla pomocí potřebnou ve smyslu, v jakém ji chápe skutková podstata trestného činu deliktu, zákonné znaky kterého byly ve skutku spatřovány.

Krajský soud se s názorem obviněného neztotožnil a odvolání zamítl. Konstatoval, že poškozený při nehodě utrpěl zranění, potřeboval pomoc a dále soud vyjádřil názor, že v jistých situacích je úmyslné odepření pomoci natolik zavrženíhodným chováním, že je nutné jej postihovat v mezích trestněprávní

odpovědnosti. K otázce toho, co přesně konstituuje potřebnou pomoc, v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl: „*Pojem potřebná pomoc nelze vykládat tak, jako by šlo o takovou pomoc, která spolehlivě vede k záchraně, a že by tedy pachatel byl zbaven odpovědnosti, kdyby mohl prokázat, že ani pomoc, kterou mohl poskytnout (ale neposkytl), by nebyla zlepšila zdravotní stav poškozeného (např. nedostatek lékařských vědomostí pachatele). Již z toho důvodu je výše uvedená námitka obviněného lichá.*“

Zde nastíněné téma – tj. otázka toho, zda je smysl, a tudíž i společenský zájem, na poskytování pomoci v případech, v nichž je to v konečném důsledku bezúčelné – je takovým, ke kterému má co říci i trestněprávní teorie. Ta potvrzuje výše uvedený závěr, že potřebná pomoc nespočívá výhradně v takovém jednání, které by spolehlivě vedlo k odvrácení škodlivého následku a snížení nebezpečí hrozícího životu a zdraví. Z podstaty a základů trestního práva, zejména zásady humanity, vyplývá, že nelze zůstat nevíšivým k utrpení jiného, ale je potřeba vynaložit všech prostředků a snah na to, aby byly útrapy poškozeného zmírněny, i když se bude jednat o úlevu toliko marginální¹¹.

K diametrálně odlišnému závěru dospěl o pět let později Nejvyšší soud České republiky v roce 1955 při rozhodování o stížnosti pro porušení zákona podané generálním prokurátorem (dále jenom „stížnost“) ve věci převozníka, který byl shledán vinným ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci¹². Obviněný byl přivolán na pomoc tonoucímu chlapci, který při hře v přístavu uklouzl a spadl do řeky. Chlapec neuměl plavat, volal o pomoc, ale než se k němu převozník s člunem dostal, chlapec se potopil. Ve snaze jej najít obviněný převozník zalovil ve vodě hákem, a když zjistil, že ani jeho čtyři metry dlouhá tyč nedosáhne dna, pokusu o chlapcovu záchranu zanechal a vrátil se k převážení lidí, aniž se o situaci dále zajímal nebo podnikl jakékoliv kroky k zajištění pomoci jiného druhu. Soud převozníka obžaloby pro neposkytnutí pomoci zprostil s odůvodněním, že nedošlo k vyvrácení obhajoby obviněného. V ní tvrdil, že učinil vše, co bylo v jeho silách. Lidový soud v Praze, který věc projednával v první instanci, dále dovodil, že po člověku staršího věku nelze rozumně požadovat, aby sám skočil do vody a chlapce dále hledal a shledal v této okolnosti exkulpační důvod, jelikož by se tímto konáním obviněný vystavil nebezpečí.

¹¹ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář*, str. 1593

¹²Sp. Zn. 1 Tz 5/55

Nejvyšší soud se ztotožnil s názorem generálního prokurátora vysloveným ve stížnosti, a to, že obviněný by se skokem do vody sice vystavil nebezpečí, ale v dané situaci takové jeho konání nepředstavovalo jedinou možnost, jakým chlapci mohl pomoci. Na přívozu byla přítomna řada lidí, které mohl požádat, když ne o poskytnutí osobní asistence, např. podáním delšího bidla, přinejmenším o informování příslušných autorit, přivolání záchranné služby apod. Stěžejní je zde i otázka toho, nakolik byla pomoc jím poskytnutá způsobilá vést k záchraně chlapce; v době, kdy na místo dorazil chlapcův otec, přivolaný jedním z kamarádů tonoucího, se obviněný již stihl vrátit k normálnímu výkonu práce. Tato skutečnost spolu s poznatkem, že mezi místem, kde se chlapec potopil, a přívozem byla značná vzdálenost, vzbudily v Nejvyšším soudu vážné pochyby o tom, zda obviněný věnoval záchraně tonoucího tak dlouhou dobu, jak uváděl, a zda není pravděpodobnější úsudek, že učinil pouze chabý pokus dítě zachránit.

S ohledem na uvedené okolnosti dospěl Nejvyšší soud k závěru, že znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci tudíž byly naplněny a shledal stížnost pro porušení zákona důvodnou s tím, že *„Podle §227 odst. 1 tr. zák. nestačí poskytnutí jakékoli pomoci osobě, která je v nebezpečí smrti, nýbrž pomoc musí být „potřebná“, t.j. dostačující k tomu, aby hrozící nebezpečí bylo odvráceno nebo sníženo. Povinnost poskytnout takovouto pomoc neváže jen toho, kdo jí nemůže poskytnout bez nebezpečí pro sebe nebo někoho jiného.“*

Podobným sporem, v jehož jádru leží zodpovězení otázky, jakou míru a druh pomoci musí potenciální obviněný vynaložit na to, aby jeho jednání nebylo kvalifikované jako zakládající trestněprávní odpovědnost, se zabýval Nejvyšší soud České republiky při řešení případu ze dne 17. 10. 2002¹³. Ze skutkového podkladu vyplývá, že se obviněný dopustil jednání, které soud prvního stupně označil za naplňující znaky skutkové podstaty trestných činů ublížení na zdraví a neposkytnutí pomoci tím, že v důsledku nepřizpůsobení jízdy povětrnostním podmínkám, svým schopnostem a povaze a stavu vozovky, které se projevilo zejména nesprávným způsobem jízdy a nepřiměřenou rychlostí, dostal smyk a vjel do protisměru. Následně došlo ke srážce vozu se stromem, po níž vozidlo skončilo v příkopu. Jako důsledek nehody jeho dva spolujezdcí utrpěli těžká zranění, některá s trvalými následky (trvale

¹³Sp.zn. 5 Tdo 785/2002

snížená hybnost končetin, postižení vyšší nervové činnosti, výrazné poúrazové snížení intelektových schopností). Sám obviněný při nehodě utrpěl pouze zanedbatelná zranění a následně z místa nehody ujel, aniž se o stav spolujezdců dál zajímal.

Okresní soud v Jihlavě obviněného uznal vinným trestnými činy ublížení na zdraví ve smyslu ustanovení § 224 odst. 1, 2 tr. zák a neposkytnutí pomoci podle § 208 tr. zák¹⁴.

Proti tomuto rozhodnutí podal obviněný odvolání ke Krajskému soudu v Brně, který jej jako nedůvodné zamítl. Obviněný toto usnesení napadl mimořádným opravným prostředkem, dovoláním, a jako důvod citoval § 265b odst. 1 pís. g) tr. řádu. Vadnost právní kvalifikace skutku spatřoval v jeho posouzení jako trestného činu neposkytnutí pomoci a uvedl, že pomoc poskytl prostřednictvím otce. Pokud ten uvědomil záchrannou službu s jistým odkladem, bylo tomu tak pouze proto, že nejdříve, jelikož měl podezření na synovo vnitřní zranění, poslal jej k lékaři a až poté informoval příslušné instituce. Obviněný měl za to, že i když byla jeho pomoc poskytnuta nepřímo a záchranná služba byla již před tím vyrozuměna jiným subjektem, jeho jednání objektivní ani subjektivní stránky skutkové podstaty tohoto trestného činu nenaplnilo.

Nejvyšší soud se s výše uvedenými důvody dovolání neztotožnil. Co se právní kvalifikace soudu první instance, potvrzené později i odvolacím soudem, týče, Nejvyšší soud se přiklonil k názorům nižších soudů. Poukázal zejména na vážnost následků vzniklých v důsledku porušení povinnostiposkytnout pomoc ze strany obviněného a dovolání odmítl jako neopodstatněné. Z tohoto usnesení vyplývá, že zajištění pomoci pouze zprostředkovaně (nemluvě o tom, že byla zajištěna se zpožděním v době, kdy ji již zabezpečil třetí, v celém incidentu vůbec nezainteresovaný subjekt) nelze v žádném případě považovat za dostatečné nebo způsobilé pro splnění požadavku potřeby vyjádřeného ve znění ustanovení trestního zákona, ve kterém je skutková podstata trestného činu neposkytnutí pomoci vyjádřena.

Trestněprávní teorie za potřebnou pomoc považuje zejména takový druh jednání, jenž je zapotřebí k odvrácení nebo snížení nebezpečí smrti ohroženého¹⁵. Touto pomocí může být pomoc potřebná k odvrácení vzniku újmy na zdraví, případně i životě

¹⁴ 140/1961 Sb.

¹⁵ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. Vydání. str. 1593

poškozeného nebo zmírnění takové újmy, pokud k ní již došlo. A i když doktrína poskytnutí pomoci prostřednictvím jiné osoby připouští, bude se jednat pouze o situaci, kdy sám povinný pomoc poskytnout nemůže, protože by se tím sám vystavil nebezpečí, nebo bylo-li by s poskytováním pomoci spojeno disproporční riziko (např. zhoršení stavu poškozeného neodborným převozem). V tomto konkrétním případě se ale o korespondující situaci jedná.

Klíčovou zde bude skutečnost, že potřebnou pomocí se chápe i pomoc, kterou *pachatel* zajistí prostřednictvím jiného. To, že obviněný v předmětné věci tak učinil, se říci nedá. Záchranou službu zbytečně, jelikož v té době již byla přivolána třetím, ve věci neinteresovaným subjektem, uvědomil jeho otec a ze skutkového základu nelze dovodit, že tak udělal proto, že jej obviněný o provedení tohoto úkonu sám explicitně požádal. Právě naopak, jak sám obviněný uvedl v podaném dovolání: „*Jeho otec ho na základě důvodného podezření z vnitřního zranění poslal k lékaři a s časovým odstupem potom vyrozuměl záchranou službu.*“ Pomoc byla, byť i redundantně, poskytnuta otcem na základě jeho vlastního zvážení situace a jeho vlastního rozhodnutí, nikoliv na podkladě informace a žádosti samotného obviněného. Ten svou povinnost poskytnout poškozeným potřebnou pomoc porušil, a tudíž byla kvalifikace jeho jednání jako trestného činu neposkytnutí pomoci zcela namístě. Spoléhání na to, že pomoc přivolá další osoba na základě povšimnutí stavu jinak odpovědné osoby a pojetí následného podezření, že možná i další osoby na nehodě nebo jiné události zúčastněny by mohly být v ohrožení života nebo narušení zdraví, za potřebnou pomoc v žádném případě považovat nelze.

S tímto případem kontrastující situaci obsahuje skutek projednávaný Nejvyšším soudem České republiky v roce 1963¹⁶, kdy byl obviněný uznán vinným ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci ve smyslu ustanovení § 227 odst. 1 tr. zák. z roku 1950¹⁷. Tohoto deliktu se podle okresního soudu v Kutné Hoře, stejně jako krajského soudu v Praze, který věc projednával v druhém stupni po podaném odvolání, dopustit tím, že po tom, co přijel na místo nehody, kde v blízkosti silnice ležel těžce zraněný poškozený obklopen několika osobami, odmítl na místě poskytnout pomoc. Předmětné opomenutí mělo spočívat v jehoneodvezení poškozeného do zdravotnického zařízení, i

¹⁶Sp.zn. 1 Tz 7/63

¹⁷ 86/1950 Sb.

když byl o to přítomnými požádán. Toto odepření argumentoval tvrzením, že na to nemá nervy a místo toho se rozhodl přivolat záchranní službu. Za tímto účelem jel k místnímu hostinci, kde se dotazoval, zda již bylo sanitní auto přivoláno a teprve po tom, co mu byla sdělena kladná odpověď, odjel. V krátké době po jeho opuštění hostince na místo dorazilo sanitní auto s lékařem, který poškozenému poskytl první pomoc a zajistil jeho převoz do nemocnice.

Obviněný se hájil skutečností, že nesnáší pohled na krvácející těžce zraněné osoby a dále se odvolal na své školení řidiče, ve kterém byl poučen o tom, aby neodvážel zraněného, u nějž nedokáže určit povahu a závažnost zranění, jelikož by neodborným nakládáním se zraněným mohlo dojít k dalšímu zhoršení stavu poškozeného. Právě druhá skutečnost byla hlavním důvodem, proč se rozhodl pomoc zajistit jinak – přivoláním odborníků v oboru medicíny a záchranářství, aby bylo zabráněno vzniku další újmy na zdraví poškozeného. Snah o zajištění pomoci tímto způsobem zanechal až poté, co se dozvěděl o tom, že vozidlo záchranné služby je již na cestě.

Nejvyšší soud dovodil, že tato skutečnost nebyla dokazováním vyvrácena, právě naopak – výpovědi četných svědků tvrzení obžalovaného potvrdily. Ve svém konečném rozhodnutí se vyjádřil, že i když obviněný neposkytl poškozenému pomoc přímo na místě, vzhledem k vážné povaze zranění poškozeného a dalšímu jednání obviněného spočívajícímu ve snahách zajistit pomoc jiným způsobem než osobně, k naplnění skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci nedošlo. Pomoc poskytnutou obviněným označil za potřebnou s konstatováním: *„Potřebnou pomocí bylo v daném případě vzhledem k povaze těžkého zranění K. a vzhledem k tomu, že nebyla na blízku osoba s odbornými znalostmi k poskytnutí první pomoci, okamžité odvezení zraněného do nemocnice. Je nepochybné, že podle citovaného zákona měl i obžalovaný jako řidič osobního auta povinnost takového opatření učinit, kdyby zde nebylo jiného opatření zajišťujícího účinnější potřebnou pomoc. Ježto však bylo bez prodlení zavoláno sanitní auto s lékařem, které mělo dojet na místo nehody v krátké době (a v krátké době skutečně také dojelo), šlo o účinnější potřebnou pomoc, než jakou mohl poskytnout obžalovaný převozem ve svém osobním automobilu. Obžalovaný při tom neodjel z místa nehody, aniž by se přesvědčil, že zmíněná potřebná pomoc byla zajištěna a sám se také*

snazil sanitní auto telefonicky zavolat; za daného stavu věci nelze proto učinit závěr, že úmyslně neposkytl potřebnou pomoc osobě, která byla v nebezpečí smrti.“

Doktrína se s tímto postupem ztotožňuje. Na jedné straně sice konstatuje zásadní správnost požadavku, aby řidič motorového vozidla odvezl těžce zraněnou osobu okamžitě k lékaři nebo do nemocnice, pokud jinou nebo odbornou pomoc není možné poskytnout, současně však dodává, že takovým způsobem je povinen konat pouze v případě, kdy povaha zranění nenasvědčuje tomu, že by neodborný převoz mohl zraněnému ještě více ublížit. V situaci, kdy je povaha zranění způsobených při dopravní nehodě neznámá, zraněný (poškozený) nemá být odvážen autem – místo toho je lepší okamžité zajištění odvozu sanitním vozidlem.¹⁸

Po srovnání tohoto případu a předchozí věci je rozdíl v jednání obou obviněných a potřebnosti pomoci, již poskytli, nebo, jak tomu bylo v kontrastovaném rozhodnutí, tvrdili, že poskytli, zřejmý. Na jedné straně je deklarována snaha poskytnout pomoc prostřednictvím spoléhání na dovození vážnosti situace otcem a jeho následného informování zdravotnické služby za současné pasivity vlastního pachatele, ve druhé situaci je obviněný aktivně činný v procesu zajištění řádné lékařské péče, když jeho osobní vlastnosti a nedostatek kvalifikace to neumožňují. Potřebnou pomocí se chápe její *zajištění* prostřednictvím jiného, nikoliv nečinnost za současného spoléhání pachatele na to, že jiná osoba bude jeho jménem jednat. Takový druh úvahy lze charakterizovat jako eventuální úmysl ve vztahu k subjektivní stránce trestného činu. Jelikož je k naplnění subjektivní stránky trestného činu neposkytnutí pomoci vyžadovaný úmysl, je takový druh zavinění pro vznik trestněprávní odpovědnosti zcela postačující.

2.2. Poskytnutí potřebné pomoci jako povinnost dána postavením subjektu

Na základě uvedeného lze tehdy shledávat rozdíly v rozhodovací praxi soudů projednávajících typově podobné případy. Jaký vliv na jejich posuzování ale bude mít modifikace subjektu trestného činu, konkrétně jeho povolání?

¹⁸Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. str. 1593

Ze subjektů - nositelů zvláštní povinnosti pomoc poskytnout bude vážení jednotlivých otázek nejkomplicovanější zejména u zdravotnických pracovníků, ze kterých přední postavení bude náležet lékařům. Usnesení Nejvyššího soudu z roku 2008¹⁹ bude o to záladnější, že skutek, jenž je předmětem jeho rozhodování, byl spáchán dvěma pachateli, kteří se na následku podíleli v různé míře. Tuto míru, a eventuálně i právní kvalifikaci jejich individuálníchjednánímajících za následek poruchu na právem chráněném zájmu, lze posuzovat na základě určení, zda pomoc jimi vynaloženou za účelem škodlivý následek odvrátit lze označit za potřebnou.

Skutkový podklad rozhodnutí byl následující: pacientka po chirurgickém zákroku začala krvácet z operační rány v tříslu. Na chirurgickém oddělení měl v danou dobu službu MUDr. P. Č., první obviněný, a po atace prvního krvácení ránu pouze ošetřil tlakovým obvazem. Poté začal s podáváním transfuzí a vyčkával, jak rozhodne MUDr. J. Š., druhý obviněný, specializací cévní chirurg a lékař, kterému MUDr. P. Č. předával službu spolu s informací o proběhlém krvácení a stavu pacientky. Ani obviněný MUDr. J. Š. avšak revizi operační rány neprovedl. U pacientky se následně objevilo druhé masivní krvácení, následkem kterého upadla do stavu těžkého krvácivého šoku a krátce na to zemřela. Obviněný MUDr. J. Š. byl soudem první instance uznán vinným ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti ve smyslu ustanovení §224 odst. 1,2 trestního zákona²⁰ a obviněný MUDr. P. Č. odsouzen za trestný čin neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 2 téhož zákona. Odvolání podané oběma obviněnými bylo zamítnuto, po čemž se už jenom obviněný MUDr. P. Č. dovolal z důvodu nesprávného posouzení skutku nebo jiného hmotněprávního posouzení podle § 256b odst. 1 pís. g) trestního řádu. Ve svém dovolání brojil zejména proti kvalifikaci skutku jako úmyslného trestného činu neposkytnutí pomoci s tvrzením, že jako lékař měl vědět, že se pacientka nachází ve stavu ohrožení života, tudíž je forma jeho zavinění nedbalostní, nikoliv úmyslná.

Státní zástupce činný u Nejvyššího státního zastupitelství vyjádřil názor, že zavinění obžalovaného lze kvalifikovat jako úmysl eventuální, jelikož ve svém postavení lékaře věděl o závažném stavu pacientky, a i přes to učinil opatření, která byla nedostatečná, a konečně neučinil nic, co by vedlo ke zlepšení jejího akutního

¹⁹ 8 Tdo 1360/2008

²⁰ 140/1961 Sb.

zdravotního stavu a nezbytně nutnou a potřebnou pomoc jí neposkytl. Státní zástupce dospěl k závěru, že bezprostředním následkem jednání obžalovaného bylo nikoliv úmrtí pacientky, nýbrž její setrvání v kritickém stavu.

Nejvyšší soud se s názorem Státního zástupce ztotožnil a k otázce míry dostatečnosti pomoci, která byla pacientce poskytnuta, se vyjádřil následovně: *Potřebnou pomocí je třeba rozumět takovou pomoc, která je zapotřebí k odvrácení nebo snížení nebezpečí smrti ohroženého; není to pouze pomoc, která by spolehlivě vedla k záchraně,*“ za současného upřesnění: *„Podle povahy svého zaměstnání jsou povinni poskytnout potřebnou pomoc např. lékař, zdravotní sestra, plavčík atd.“*

Obviněný MUDr. J. Š. byl uznán vinným ze spáchání nedbalostního trestného činu ublížení na zdraví z důvodu toho, že jeho jednání bylo v příčinné souvislosti s pacientčíným úmrtím, nikoliv, jak tomu bylo u obviněného MUDr. P. Č., s jejím setrváním v akutním stavu. Jeho jednání, zejména jeho opomenutí poskytnout pomoc v dané situaci potřebnou, tím pádem naplnilo znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci, jímž byl uznán vinen.

Zásadní rozdíl v míře zavinění obou pachatelů, která měla za následek odlišnou právní kvalifikaci jejich jednání, spočívá v jejich povaze. Lékař, vedle jiných zdravotnických pracovníků, je nositelem zvláštní povinnosti poskytnout pomoc stanovené jak zákonem, tak i normami vyšší právní síly, zejména mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána. Jmenovitě se v tomto případě bude jednat o Evropskou úmluvu o lidských právech a biomedicině. Výsledkem aplikace těchto norem bude skutečnost, že jelikož takovým subjektům z titulu jejich povolání vyplývá zvláštní povinnost konat, její porušení bude vykazovat stejnou míru společenské nebezpečnosti, jako kdyby sami aktivně jednali. Odpovědnost za trestný čin neposkytnutí pomoci bude v úvahu přicházet pouze tehdy, jestliže z předmětného opomenutí nevznikly na životě a zdraví žádné následky. V opačném případě s ním právo spojuje vznik odpovědnosti v závislosti na formě zavinění podle ustanovení o poruchových trestních činech, konkrétně trestných činech proti životu a zdraví. Jelikož poškozená opustila péči prvního z obviněných ve stabilizovaném, i když nezměněném stavu, lze jeho jednání kvalifikovat jako trestný čin neposkytnutí pomoci. U druhého

obviněného, v jehož péči došlo k takové eskalaci pacientčina zdravotního stavu, které vyústilo v smrt, nezbývá než mu přisuzovat odpovědnost za poruchu.

Exkurzi do problematiky chápání pojmu „potřebná pomoc“ uzavírá případ z roku 2008, kde, podobně jako v předchozím sporu, figuruje lékař jakožto nositel zvláštní povinnosti plynoucí z jeho povolání²¹.

Obviněný MUDr. V. M. byl Okresním soudem v Příbrami uznán vinným třemi trestnými činy neposkytnutí pomoci, kterých se měl dopustit jako lékař záchranné služby při zásazích u pacientů, u kterých došlo k náhlému kolapsu. Ve všech případech obviněný po příjezdu provedl zkoušku Tonelliho příznakem, který je lékařskou literaturou i praxí obecně akceptován jako spolehlivý indikátor tzv. biologické smrti, čili stavu, který nelze zvrátit žádným resuscitačním postupem. I přes zjištění přítomnosti tohoto příznaku zahájil v každém z případů resuscitace provedené aplikací defibrilátoru a srdeční masáže. Byly to právě resuscitační snahy obviněného, nedostatečně provedené a předčasně přerušené, u nichž bylo shledáno porušení metodických pokynů České lékařské komory J. E. Purkyně. Toto nedodržení standardů mělo za následek, že pomoc, kterou obviněný poskytl, nebyla dostatečnou, a tudíž zakládající jeho trestněprávní odpovědnost.

Proti svému odsouzení obviněný brojil odvoláním. Soud druhé instance ponechal rozhodnutí o vině nezměněné, změnil ale rozhodnutí o trestu a uložil přísnější sankci. Proti rozhodnutí odvolacího soudu podal obviněný dovolání z důvodu vadné hmotněprávní kvalifikace předmětných skutků. Argumentoval, že pokud přestal poskytovat pomoc, bylo to proto, že již nebyla potřebná. Pro spolehlivou subsumpci jednání pod příslušnou právní normu je, zejména u trestních činů, jejichž objektem je lidský život a zdraví, absolutně klíčové nepochybné určení okamžiku biologické smrti jako nezvratného stavu a zkouška Tonelliho příznakem je považována za její důkaz. Vyjádřil se, že pokud znalecký posudek připouští možnost resuscitace člověka i po zjištění tohoto příznaku, pak tvrdí, že lze s úspěchem resuscitovat mrtvolu. Dále tvrdil, že po příjezdu na místo provedením zkoušky Tonelliho příznakem zjistil smrt u všech tří poškozených a k resuscitaci přistoupil pouze z psychologických důvodů s ohledem na přítomnost jejich příbuzných.

²¹ 8 Tdo 1421/2008

Ve vztahu k výše uvedeným skutečnostem dospěl Nejvyšší soud k závěru, že provedení zkoušky a následné zjištění výsledku svědčícího ve prospěch skutečnosti, že biologická smrt u pacienta nastala, má zásadní význam pro zodpovězení otázky, zda byla poskytnutá pomoc v daném případě skutečně potřebná a tudíž, do jaké míry byla naplněna subjektivní stránka skutkové podstaty. Nejvyšší soud dále vyjádřil svou pochybnost o tom, že by se v jednání obviněného dal spatřovat úmysl, *„neboť soudy dosud nevyvrátily obhajobu obviněného o tom, že u všech poškozených shledal tzv. Tonelliho příznak. Pak ovšem ani nemohly dospět k závěru, že ke smrti poškozených došlo v důsledku nedostatečně provedené kardiopulmocerebrální resuscitace.“*

Postavení lékaře mělo zejména v tomto případě zajímavý vliv na určení míry zavinění v závislosti na zjištění, zda jím poskytnutou pomoc lze označit za potřebnou nebo nikoliv. Jelikož obviněný vykonává povolání v oboru medicíny, je nejenom rozsah jeho odpovědnosti stanoven odlišně od subjektu jako nositele toliko obecné povinnosti, také termín „potřebná pomoc“ je do značné míry definován odchylně. Nejedná se o explicitní výkladové ustanovení, nýbrž o určení rozsahu povinností zdravotnického pracovníka v případech, kdy je nutné bezodkladně zasáhnout. A i když by stanovení lékařských postupů formou přijetí předpisu síly zákona bylo nepraktické, o komplikovanosti takového druhu normy nemluvě, Nejvyšší soud konstatoval, že metody lékařů a zákroky prováděné zdravotnickými pracovníky musí být nějakým závazným způsobem vymezeny.

Odvolací soud příslušný k projednání věci po podání opravného prostředku za takový závazný pramen v České republice považoval metodické pokyny České lékařské společnosti J. E. Purkyně (dále jenom „Metodické pokyny“) vycházející z doporučených postupů a standardů ILCOR Guidelines 2000. Měl za to, že Metodické pokyny mají povahu závazných standardů, které jsou zdravotničtí pracovníci, včetně lékařů záchranných služeb a záchranářů, povinni dodržovat.

Po přestudování spisu a zvážení všech podkladů se Nejvyšší soud České republiky dopracoval ke zcela odlišnému závěru. Ve svých úvahách shledal, že standardy obsažené v Metodických pokynech nemůžou být za závazné považovány. Samotné stanovy České lékařské společnosti již ve svých úvodních ustanoveních vyjadřují povahu společnosti jako *„dobrovolné nezávislé sdružení fyzických osob –*

lékařů, farmaceutů a ostatních pracovníků ve zdravotnictví a příbuzných oborech, příp. osob právnických“. Je tedy ze své podstaty občanským sdružením, jehož doporučení, ať už nesou jakýkoliv název, nemohou být pro lékaře nebo další zdravotnické zaměstnance závazná, natož považovaná za obecné standardy pro všechny zdravotnické pracovníky na území České republiky.

Právě v nedodržení výše popsaných standardů byla podle jeho bývalého zaměstnavatele, z jehož podnětu bylo trestní stíhání zahájeno (nikoliv na základě trestního oznámení podaného některým z příbuzných poškozených), spatřována trestnost jednání obviněného. Dle názoru bývalého zaměstnavatele sice pomoc poskytnuta byla, jednalo se ale o pomoc nedostačující úrovně a druhu zavedených Metodickými pokyny.

Pokud ale nelze použít Metodických pokynů jako měřítek pro stanovení toho, co ještě potřebnou pomoc představuje a co nikoliv, jak je možno určit, jaký druh a rozsah povinnosti, o odpovědnosti za její porušení nemluvě, tento termín ukládá?

Naštěstí Nejvyšší soud přistoupil k řešení i této otázky. Dospěl k závěru, že soudy předchozích instancí měly jednání obviněného posuzovat z toho hlediska, zda postupy jím zvoleny byly postupy *lege artis* nebo zda byly tyto zákroky *non lege artis*. K výkladu pojmu uvedl:

„Pojem lege artis je v současnosti obvykle vykládán jako takový preventivní, diagnostický nebo terapeutický postup, který odpovídá nevyššímu dosaženému vědeckému poznání. Za zdravotní péči lege artis je tedy považována taková zdravotní péče, která je v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy. Naopak za zdravotní péči non lege artis je považována taková zdravotní péče, při jejímž poskytování lékař volí postupy zastaralé, nedostatečně účinné, neověřené nebo dokonce nebezpečné. Závěr o tom, zda konkrétní lékařský úkon byl nebo nebyl proveden lege artis, činí obvykle soud (zpravidla na podkladě znaleckých posudků, příp. dalších důkazů) meritorním rozhodnutím, v němž hodnotí adekvátnost daného postupu“.

Navíc, samotná Česká lékařská komora vydala Etický kodex obsahující ustanovení, který ponechává volbu nejvhodnějšího postupu v daném případě zcela na úvaze zasahujícího lékaře tak, že *„v rámci své způsobilosti a kompetence svobodně volí*

*a provádí ty preventivní, diagnostické a léčebné úkony, které odpovídají stavu lékařské vědy a které pro nemocného považuje za nejvýhodnější. Přitom je povinen respektovat v co největší možné míře vůli nemocného*²².

A ano, Evropská úmluva o lidských právech a biomedicíně sice stanoví že „*jakýkoliv zákrok v oblasti péče o zdraví, včetně vědeckého výzkumu, je nutno provádět v souladu s příslušnými profesními povinnostmi a standardy*“²³, toto ustanovení ale neodkazuje na *quasi* předpis vydávan občanským sdružením, ale právě na standardy ve smyslu, v jakém je chápe *lege artis* – jako postupy odpovídající dostupnosti a míře pokroku soudobé lékařské vědy.

Z těchto důvodů Nejvyšší soud nakonec shledal kvalifikaci skutku, jak byla provedena oběma soudy nižší instance, nesprávnou. Pokud se obviněný vědomě nedopustil jednání v rozporu s postupy *lege artis*, není možno jeho jednání posuzovat jako úmyslné a jelikož úmysl je formou zavinění, která se pro naplnění skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci vyžaduje, je nepřípustné v skutku spatřovat porušení trestních předpisů ve smyslu ustanovení § 207 odst. 2 tr. zák. Na základě těchto zjištění Nejvyšší soud rozhodnutí následně zrušil a věc vrátil do stadia podání odvolání k novému projednání a rozhodnutí.

2.3. Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že termín „potřebná pomoc“ není jednoznačně definovatelný. Jeho chápání a určení jeho mezí je zcela závislé od okolností individuálních případů. Na té nejobecnější úrovni je potřebnou pomocí třeba rozumět pomoc, které je zapotřebí k odvrácení nebo snížení nebezpečí smrti ohroženého. Jako takovou lze chápat i pomoc, kterou je zapotřebí poskytnout osobě jevící známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, pomoc potřebnou k zabránění vzniku další újmy na zdraví apod. Nemusí se přitom jednat toliko o pomoc, která by spolehlivě vedla k záchraně.

Definice potřebné pomoci bude záviset i od osoby pachatele, jeho možností, schopností, poměrů. V neposlední řadě bude předmětný výklad ovlivňovat také vnější

²² §2 odst. 1 stavovského předpisu České lékařské komory č. 10 – Etického kodexu

²³ Článek 4 smlouvy č. 96/2001 Sb.m.s.

vlivy. Nelze tedy uspokojivě říci, co je definitivně možné označit za objektivní vymezení tohoto pojmu. Jeho smysl je relativní a je na soudech, aby při rozhodování jednotlivých případů stanovily, co v dané věci potřebnou pomocí je nebo není.

Kapitola 3. Souběh

3.1. Skutek. Druhy konkurence

V trestním právu se frekventovaně vyskytují případy, kdy pachatel svým jednáním naplnil skutkové podstaty dvou nebo více trestných činů dříve, než byl za kterýkoliv z nich odsouzen. Trestněprávní teorie takovou situaci nazývá souběhemneboli konkurencí.

Mezníkem, kterého se použije při určování, zda se v předmětné věci o souběh jedná či nikoliv, je vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudem první instance za současného splnění podmínky, že takové rozhodnutí později nabylo právní moci a neplatí o něm fikce neodsouzení (na pachatele se ohledně daného trestného činu hledí, jako by nebyl odsouzen). Musí se přitom jednat o rozsudek, který představuje časově první odsouzení ve věci, a kumulativně musí být splněna podmínka, že za spáchaný trestný čin ukládá trest. Za obdobný druh hranice lze považovat také obviněnému řádně doručený trestní příkaz, kde se za mezník bude považovat právě jeho doručení; pouhé vyhotovení příkazu je pro účely určení souběhu nepostačující. Na druhé straně z povahy věci vyplývá, že jako takovou mez nebude možno použít rozhodnutí, kterým bylo od potrestání bez dalšího upuštěno (toto neplatí pro podmíněné upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 trestního zákoníku, kterébudemít obdobné účinky jako odsuzující rozsudek). Pro vznik hranice souběhu tedy nebude mít význam pozdější řádné nebo mimořádné opravné řízení nebo včasné podání odporu, v důsledku kterého došlo ke zrušení trestného příkazu.

Při páchání trestné činnosti dochází k řadě situací, kdy jednání pachatele vykazuje znaky několika deliktů a trestněprávní teorie rozlišuje hned několik jejich kategorií.

Prvním hlediskem, podle kterého lze jednotlivé druhy souběhů třídit, bude, zda byl předmětný delikt spáchán jedním skutkem (souběh jednočinný – konkurence ideální) nebo bylo relevantních skutků více (souběh vícečinný – konkurence reálná). Dále lze souběhy klasifikovat podle počtu skutkových podstat, jejichž zákonné znaky byly jednáním pachatele naplněny, a to na souběh stejnorodý (v případě, že všechny

činy naplňují tu samou skutkovou podstatu) a nestejnorodý (pokud je v jednání spatřováno skutkových podstat více).

Pro řádné zjištění, zda se v konkrétním případě trestné činy sbíhat budou nebo nebudou, jenezbytné ujasnit, co je skutek. Reálná konkurence je vázána na předpoklad existence více skutků, naproti tomu u konkurence ideální půjde o jediný samostatný útok. Trestněprávní teorie skutek definuje jako určitou událost ve vnějším světě záležející v jednání člověka, která může mít znaky jednoho trestného činu, dvou i více trestných činů, nebo nemusí takové znaky vykazovat vůbec.²⁴ Nauka dále dodává, že „za jeden skutek se považují všechny ty projevy vůle pachatele navenek, které jsou příčinou následku významného z hlediska trestního práva, pokud jsou zahrnuty zaviněním.“²⁵ Jedním skutkem může tedy být akt jednorázový (výstřel, bodnutí) nebo soubor dílčích aktů (několik výstřelů, způsobení více bodných ran).

Trestní řád, jakožto i trestní zákoník, pojem skutek opakovaně zmiňují, např. v ustanovení §92 odst. 2 tr. zák. (ohledně započítání vazby a trestu), ale zejména pak v § 220 odst. 1 trestního řádu, který stanoví, že soud může rozhodovat pouze o skutku uvedeném v žalobním návrhu. Ani jeden z předpisů však pojem skutku výslovně nedefinuje, i když je zřejmé, že jeho vymezení má zásadní význam nejenom pro vedení řízení, ale i podřazení relevantního jednání pod ustanovení o příslušné skutkové podstatě nebo o skutkových podstatách, podle ustanovení o kterých se bude stíhat a postihovat. Zde se otevírá prostor pro praxi, aby trestněprávní odpovědnost zakládající jednání posoudila a určila, zda jednání obsahuje skutků několik nebo pouze jeden, které skutky nesou znaky soudních deliktů a budou-li se tyto delikty sbíhat, jakým způsobem.

Pro demonstraci řešení otázky souběhu v judikatuře bude prvním příkladem usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 2. 2010²⁶ ve věci řidiče, jenž byl rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 (dále jenom „Obvodní soud“) uznán vinným ze spáchání trestných činů ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 trestního zákona ve stadiu pokusu a trestním činem neposkytnutí pomoci podle 208 tr. zák.²⁷ Těchto trestných činů se měl dopustit tím, že po předchozím způsobení

²⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. str. 327

²⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. str. 328

²⁶ 8 Tdo 150/2010

²⁷ 140/1961 Sb.

dopravní nehody nedáním přednosti v jízdě cyklistovi, následném zkrřížení a zablokování cesty, verbálně atakoval poškozeného a úmyslně na něj najel svým motorovým vozidlem, čímž poškozeného srazil na zem. Obviněný pak z místa činu odjel, aniž by poškozenému poskytl jakoukoliv pomoc nebo se o jeho stav dále zajímal. Jako následek tohoto pachatelova jednání utrpěl poškozený četná zranění včetně otřesu mozku a pohmoždění kolena, kvůli kterým musel být hospitalizován a z důvodu kterých se ocitl v pracovní neschopnosti po dobu delší šesti týdnů. I když život poškozeného ohrožen nebyl, kolize automobilu s cyklistou, jak v pohybu tak i stojícím, s sebou hrozbu takového porušení zdraví zpravidla nese.

Obvodní soud vyslovil vinu obviněného ze spáchání výše uvedených trestných činů rozsudkem, proti kterému obviněný podal odvolání a které Městský soud v Praze (dále jenom „Městský soud“) usnesením zamítl. Obviněný prostřednictvím svého obhájce podal proti rozhodnutí Městského soudu dovolání, které opřel o dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř., jelikož dle jeho názoru bylo ve věci rozhodnuto na základě nesprávného hmotněprávního posouzení skutku. Vady spatřoval zejména v jeho odsouzení za trestný čin neposkytnutí pomoci vedle úmyslného trestného činu ublížení na zdraví. Takový druh souběhu považoval za nepřípustný z důvodu faktické konzumpce.

Jednočinný souběh poruchového deliktu a trestného činu neposkytnutí pomoci je sice vyloučen, ale aby se existence souběhu a okolností jednočinný souběh vylučující dala náležitě určit, musel se Nejvyšší soud při svém rozhodování nejdříve zaměřit na zodpovězení otázky, zda se v tomto konkrétním případě jednalo o jeden skutek nebo zda jich bylo více. Dovedil, že jednání pachatele se skládalo ze dvou skutků, přičemž ohledně toho prvního (způsobení újmy cyklistovi) neshledal důvod zpochybňovat závěry soudů obou stupňů ohledně kvalifikace jednání jako trestného činu ublížení na zdraví.

Ohledně druhého skutku spočívajícího v opuštění místa činu obviněným bez poskytnutí pomoci poškozenému či dalšího zájmu o jeho stav, Nejvyšší soud vyslovil pochybnost nad kvalifikací jednání jako trestného činu neposkytnutí pomoci řidičem po dopravní nehodě, na níž měl účast ve smyslu ustanovení § 208.

Z prokázaných skutečností se dá dovodit, že jednání obviněného bylo po celou dobu úmyslné a pokud můžeme chápat úmysl jako opak nahodilosti, skutek popsany v žalobním návrhu nesplňuje zákonné znakyobsažené v trestním zákoně, jehož zvláštní část jasně stanoví, že neposkytnutím pomoci podle výše uvedeného ustanovení je shledávána taková nečinnost, jíž se pachatel dopustí v situaci, kdy nastala dopravní nehoda.

Trestní zákon pojem dopravní nehody nedefinuje, ale zákon č. 361/2000 Sb. o provozu na některých komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu) ano. A ten dopravní nehodu vymezuje jako „*událost v provozu na pozemních komunikacích, například havárie nebo srážka, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci a při níž dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu.*“²⁸

Z povahy věci, zejména z označení nehody jako „události“, je tedy zřejmé, že dopravní nehoda je nepředvídatelnou a, jak již bylo řečeno, nahodilou ve své povaze. Jednotlivé útoky proti právem chráněným zájmům zpravidla nemají svůj původ ve vědomém konání účastníků nehody a jedná se primárně o zavinění ve formě nedbalosti.

Co se tohoto případu týče, nedbalost nebo nahodilost se hledá se značnými obtížemi. Na první pohled může jednání obviněného vykazovat znaky skutkové podstaty, jak je obsažena v § 208 tr. zák., zejména ve skutečnosti, že ke spáchání předmětného činu došlo v kontextu silničního provozu a nastala kolize dvou vozidel. Po subjektivní stránce ale tato kvalifikace neobstojí, jelikož je zde přítomen jasný úmysl obviněného způsobit poškozenému zranění. Ze skutkového podkladu vyplývá, že způsobení újmy poškozenému obviněný přímo sledoval a za účelem dosažení tohoto cíle i jednal.

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že veškeré skutečnosti nasvědčují spáchání pokusu trestného činu ublížení na zdraví v úmyslné formě zavinění. Ohledně otázky trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 208 vyjádřil názor, že ani jeden ze soudů případem se zabývajících se s problematikou přílehlavé právní kvalifikace jednání obviněného řádně nevypořádal a jako výsledek bylo učiněno vadné rozhodnutí. To, že

²⁸ § 47 odst. 1 zák. č. 361/2000 Sb.

obviněný úmyslně najel motorovým vozidlem do poškozeného, nelze chápat jako dopravní nehodu a, jak se Nejvyšší soud nechal slyšet, „*to současně znamená, že pokud obviněný chtěl takovým jednáním způsobit jinému (poškozenému) ublížení na zdraví, nelze od něj očekávat, ale ani na něm požadovat, aby zraněnému (poškozenému) poskytl potřebnou pomoc. Pak by totiž obviněný byl nepřímou nucen k tomu, aby jednal způsobem, který je v rozporu s tím, co sledoval. Lze tak přisvědčit názoru státní zástupkyně, že neposkytnutí pomoci po spáchání úmyslného trestného činu ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zák. je z povahy věci zahrnuto v tomto ustanovení.*“

Je tedy zřejmé, že v tomto případě se nebude jednat o souběh. Vícečinný souběh, jaký v předmětném jednání shledaly soudy první a druhé instance totiž předpokládá více skutků, z nichž je každý trestným činem, který se bude posuzovat osobitně. I když výše nastíněné jednání po zběžném pohledu vykazuje znaky právě tohoto druhu konkurence, po přihlídnutí k trestněprávní teorii je jasné, že ve skutečnosti je v žalobním návrhu obsažen jenom jeden skutek. Momentem, který dělí pachatelovo jednání na samostatné skutky, je podle doktríny vznik následku jakožto porušení nebo ohrožení trestním právem chráněných hodnot a tento následek nese znaky obsažené ve skutkové podstatě trestného činu, který pachatel způsobil nebo způsobit chtěl. Jedním skutkem tedy budou jen ty vnější projevy pachatelovy vůle, které jsou pro tento následek kauzální a zároveň jsou zahrnuty formou zavinění vyžadovanou pro daný trestný čin.

V tomto případě se bude jednat o dvě jednání, obojí úmyslná a obojí označitelná za dílčí akty jednoho skutku – nejprve došlo ke sražení automobilem za účelem způsobení újmy na zdraví a poté k ponechání zraněného poškozeného jeho osudu, obojí vedeno totožným úmyslem. Vedle jednotného úmyslu ale teorie zakládá i druhou podmínku - totožnost následku jednáním pachatele způsobeného. Z doktríny lze dovodit, že jednáním lze chápat také trestněprávně relevantní opomenutí takového jednání a trestný čin ublížení na zdraví se řadí mezi takové, které lze spáchat jak konáním, tak i opomenutím. To se na roveň konání bude stavět tehdy, když je pachatel povinen jednat na základě zvláštní povinnosti, jakou je například jeho předchozí nebezpečné jednání.

Lze tedy konečně říci, že relevantní jednání bude v tomto případě představovat jenom jeden skutek složený ze dvou dílčích aktů, a tudíž se o souběh vůbec nebude jednat.

V věci s obdobnými znaky rozhodoval Krajský soud v Českých Budějovicích v roce 2000²⁹. Jednalo se o trestný čin spáchaný v silničním provozu, kdy obviněný pod vlivem omamné látky (alkoholu) couval automobilem a narazil do maringotky odstavené u okraje vozovky. V důsledku srážky utrpěl jeho spolujezdec četná zranění, přičemž některá z nich měla povahu kraniálních traumat a vyústila v trvalé následky v podobě psychiatrických poruch a z nich plynoucí trvalé vyřazení z pracovních aktivit. Obviněný po srážce místo činu opustil bez poskytnutí první nebo jiné pomoci a pomoc nezajistil ani jinak. Příslušný okresní soud toto jednání kvalifikoval jako trestný čin ublížení na zdraví ve smyslu ustanovení § 224 odst. 1, 2 tr.zák., ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) tr. zák. a neposkytnutí pomoci podle § 208 tr. zák.³⁰.

Proti tomuto rozhodnutí podali včasné odvolání jak obviněný, tak i okresní státní zástupce, který opravný prostředek podal v neprospěch obviněného. Odvolání státního zástupce směřovalo toliko proti výroku soudu o úhrnném trestu, jelikož pojal názor, že úhrnný trest ukládající trest odnětí svobody s podmíněně odloženým výkonem dostatečně nereflektuje společenskou nebezpečnost skutku, jehož se obviněný dopustil.

Ten se opravným prostředkem bránil proti svému odsouzení za trestný čin neposkytnutí pomoci a domáhal se, aby jeho jednání bylo kvalifikováno jako trestný čin ublížení na zdraví ve smyslu § 223 tr. zák. – jako nedbalostní ublížení na zdraví v důsledku porušení důležité povinnosti – a o hrožení pod vlivem návykové látky podle ustanovení § 201 písm. d) tr. zák. Svůj požadavek opíral o tvrzení, že soudem první instance byla nedostatečně zjištěna míra jeho zavinění a spáchaný skutek tedy nenaplnuje zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci.

Po pečlivé úvaze Krajský soud v Českých Budějovicích ponechal původní rozsudek ve výroku o vině a trestu nedotčen.

²⁹Sp.zn. 4 To 437/2000

³⁰140/1961 Sb.

Mezi důvody, které Krajský soud k tomuto závěru vedly, patřilo zejména nepochybné prokázání zavinění ve formě úmyslu, které se pro naplnění v trestním zákoně uvedených znaků skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci vyžaduje. Existenci úmyslu po stránce subjektivní dokládá zejména chování obviněného bezprostředně po nehodě, a to snaha nastartovat, odjet, telefonovat a konečné rozhodnutí opustit místo nehody bez dalšího zájmu o stav poškozeného nebo iniciativy jeho stav zjistit, případně podniknout potřebné kroky za účelem předejití jeho zhoršení. Z tohoto jednání vyplývá jasné rozhodnutí upřednostnit své zájmy před zájmy chráněnými zákony a právem. Tudíž je vyloučeno, aby byl odpovědnosti v otázce jeho spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci zbaven a stav intoxikace (2,34 g/kg alkoholu v krvi) ji nevylučuje, i když Krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí připustil, že ve střízlivém stavu by obviněný pravděpodobně jednal jinak.

V kontrastu s předchozím případem projednávaným v této kapitole byl tedy obviněný vedle poruchového trestného činu také shledán vinným ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci, i když značný objem judikatury zakotvuje polárně odlišný postup při postihování trestněprávně relevantních jednání. Klíčovým rozdílem zde bude, jak již bylo řečeno při analýze prvního případu obsaženého v této kapitole, zjištění skutku, nebo skutků, ze kterých se jednání pachatele skládalo.

Zde se zřetelně jedná o vícečinný souběh nestejnorodý – prvním skutkem pachatele je ohrožení pod vlivem návykové látky, tedy takový výkon činnosti ve stavu vylučujícím způsobilost přivozen požitím návykové látky, která sebou nese riziko způsobení újmy na životě nebo zdraví lidí, popř. značnou škodu na majetku. Po subjektivní stránce se skutková podstata, jak je chápána trestním předpisem účinným v době spáchání trestného činu, zákonem č. 140/1961 Sb., spokojí s nedbalostí, na rozdíl od úpravy účinné dnes. Současná úprava obsažená v § 274 trestního zákoníku se vznikem odpovědnosti za spáchání trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky spojuje pouze úmysl.

Lze tedy uzavřít, že zde je přítomné zavinění a následek, kterým je již samotný výkon činnosti, jmenovitě řízení motorového vozidla ve stavu intoxikace alkoholem. V důsledku tohoto druhu porušení zákona došlo ke kolizi mající za následek újmu na zdraví spolujezdců vzniklou z nedbalosti. A jelikož úmysl pachatele nebyl prokázán,

mezi nedbalostním zaviněním a vzniklou újmou lze konstatovat existenci příčinného vztahu; tím pádem bude toto jednání možné posuzovat jako samostatný skutek naplňující znaky dvou skutkových podstat – ohrožení pod vlivem návykové látky a ublížení na zdraví z nedbalosti.

Nakonec je nutné zvážit poslední složku předmětného jednání - tu, ve které soud prvního stupně shledal jako nesoucí znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 208. Zavinění ve formě úmyslu lze, jak je uvedeno výše, spolehlivě dovodit z chování pachatele bezprostředně po kolizi. Následkem tohoto jednání zůstali poškození bez potřebné pomoci, čímž byl trestním právem rozpoznáným způsobem narušen zájem jím chráněným. Čímž se tento projev vůle obviněného stal dalším samostatným skutkem představujícím dílčí část jeho předmětného jednání.

Po srovnání výše uvedených skutečností s trestněprávní naukou není pochyb o tom, že jednotlivé následky představují jasné hranice oddělující jeden skutek od dalšího. Jednotlivé skutky musí být posuzovány samostatně. Lze tak argumentovat nejenom na základě trestního řádu³¹, ale také dle trestněprávní soudní praxe, která uvádí: *„je-li pachatel stíhán obžalobou proto, že jako řidič motorového vozidla při dopravní nehodě způsobil jinému z nedbalosti újmu na zdraví a potom této osobě neposkytl potřebnou pomoc, jde o dva samostatné skutky. O každém z těchto skutků je nutno rozhodnout samostatným výrokem.“*³²

V závěru nelze než konstatovat, že k souběhu v tomto případě skutečně došlo a kvalifikace jednání pachatele kromě jiného jako trestného činu neposkytnutí pomoci bylo rozhodně na místě.

³¹ § 220 odst. 1 tr.ř.

³²Sp. Zn. 3 Tz 3/83

3.2. Vyloučení jednočinného souběhu. Subsidiarita

Každý skutek má být zásadně posuzován podle všech zákonných ustanovení, jejichž znaky má a která na něj dopadají. Jak již bylo řečeno ve výkladu o souběžích obecně, pro určení existence konkurence trestněprávně relevantních jednání má klíčové postavení skutek a jeho vymezení, ze kterého lze pak dovodit, zda jich činnost pachatele obsahovala více nebo pouze jeden. Závažnost zpravidla nejlépe reflektuje, pokud je skutek kvalifikovaný podle všech ustanovení trestního zákoníku, jejichž znaky jsou jím dány. Skutek přitom může vykazovat znaky obsažené ve skutkové podstatě jednoho trestného činu, dvou, nebo i více z nich. Může se stát, že skutek soudním deliktem vůbec není. Právě právní kvalifikace jednoho skutku jako naplňujícího znaky více trestných činů je zásadním rysem jednočinného souběhu. Pro plné vystižení povahy a nebezpečnosti trestné činnosti pachatele pro společnost bude kvalifikace takového jednání podle všech ustanovení trestního zákoníku, jejichž znaky má, nejlepší.

Trestněprávní nauka ale rozlišuje případy, kdy ve skutku bude možné spatřovat více porušení trestním právem chráněných hodnot a zájmů, ale kvalifikovat jej bude možno jen podle některých, nebo dokonce pouze jednoho, ustanovení zvláštní části. Takovou situaci teorie nazývá tzv. zdánlivým souběhem³³ a jedná se o situaci, kdy je jednočinný souběh vyloučen, i když skutek vykazuje znaky dvou nebo více skutkových podstat trestných činů. Mezi okolnosti vylučující konkurenci ve formě jednočinného souběhu se uvádějí: specialita (vztah skutkových podstat kvalifikovaných a privilegovaných ve vztahu k základní, složené skutkové podstaty vůči skutkovým podstatám, které lze považovat za jejich části), subsidiarita (vzdálenější vývojová stadia k stadiu bližšímu dokonání činu, méně závažné formy trestné součinnosti v poměru k závažnějším, ustanovení o trestném činu ohrožovacím k ustanovení o trestném činu poruchovém), faktická konzumpce (jeden trestný čin je prostředkem relativně malého významu ve srovnání se základním trestným činem nebo vedlejším, málo významným produktem základního trestného činu), pokračování v trestném činu spolu s trestným činem hromadným a trvajícím a, konečně, trestný čin opilství podle § 360 trestního zákoníku, kde se trestnost jednání pachatele vztahuje k zaviněnému přivedení do nepřičetnosti a následnému spáchání více útoků v tomto stavu.

³³ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník I. §1 až 139*. Komentář. str. 172

Náhled do řešení otázky okolností vylučujících jednočinný souběh justiční praxí se objevuje v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 9. 1999³⁴, jímž rozhodl ve věci vraždy ve smyslu ustanovení § 219 odst. 1, odst. 2 písm. b), d) tr. zák.³⁵ - spáchané zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem. Vedle tohoto trestného činu byl obviněný po tom, co se proti původnímu rozsudku Městského soudu v Praze odvolal, uznán Vrchním soudem v Praze vinným ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 1 tr. zák. Porušení zákona Vrchní soud shledal zejména v tom, že *„přestože si byl vědom vážného zdravotního stavu nezletilé, pokud měla na obličeji a rukou rozsáhlé podlitiny a chroptěla, po svém návratu do bytu nepřivolal okamžitě lékařskou pomoc a nezletilá krátce na to v důsledku těžkého šoku po vdechnutí zvratků zemřela“*. Za to mu byl odvolacím soudem uložen trest odnětí svobody o délce trvání jednoho roku se zařazením do věznice s dozorem.

Proti takovému rozhodnutí podal ministr spravedlnosti v neprospěch obviněného stížnost pro porušení zákona (dále jenom „stížnost“). Ministr měl za to, že odvolací soud svým rozhodnutím porušil zákon, jelikož rozhodl o odlišném skutku, než na jaký byla podána obžaloba. Relevantní zaviněné jednání spatřoval v tom, že obviněný nezletilé nezajistil lékařské nebo jiné ošetření a že Vrchní soud zcela opominul vyjádřit se k předchozímu hrubému týraní dítěte pachatelem, které k zhoršenému zdravotnímu stavu nezletilé vedlo (fyzické napadení údery rukou do obličeje, údery vodítkem na psa na celé tělo, kopání nohou do boční krajiny trupu i dalších částí těla, nucení k polykání roztoku z octa, pepře, muškátu a kari koření, násilné vpravení nezjištěného množství alkoholu do úst poškozené tak, že došlo k aspiraci tekutiny do dýchacího systému poškozené, následné posazení poškozené do vany plné studené vody, napuštění právě k tomuto účelu, nucení ke konzumaci vlastních výkalů, její následné ponechání ve vaně, takže oslabený organizmus poškozené upadl do těžkého šokového stavu, který vyústil v trýznivý stav projevující se pocity dušení, topení a bolesti provázené pláčem a konečně její smrt v důsledku vdechnutí zvratků).

Nejvyšší soud Stížnost přezkoumal a došel k závěru, že k porušení zákona došlo.

³⁴Sp. zn. 8 Tz 119/99

³⁵140/1961 Sb.

V odůvodnění rozsudku vyjádřil přesvědčení, že pokud Vrchní soud v jednání obviněného shledal toliko porušení povinnosti poskytnout nezletilé pomoc, vyloučil tím vlastně trestní odpovědnost obviněného za smrtelný následek, jehož společenská škodlivost, jak se dá s jistotou konstatovat, vykazuje mnohem vyšší míruporušení trestním právem chráněných zájmů než trestný čin, který v jeho jednání spatřoval soud druhé instance a kterým ho i uznal vinným. Nejvyšší soud dále vyslovil názor, že samotná skutková podstata trestného činu neposkytnutí pomoci vůbec neobsahuje mezi svými zákonnými znaky vznik následku na životě a zdraví, jeho objektem je *mimo jiné* život a zdraví lidí. Pro naplnění zákonných znaků jeho skutkové podstaty se nevyžaduje vznik poruchy na právem chráněném zájmu; skutečnost, že došlo k pouhému ohrožení integrity takového statku, je pro vznik odpovědnosti za tento trestný čin dostačující.

Další skutečností, která zakládá nemožnost aplikace ustanovení upravujícího skutkovou podstatu trestného činu neposkytnutí pomoci, je existence již zmiňovaného škodlivého následku. Pod tímto pojmem trestněprávní teorie chápe skutečnou změnu na zákonem chráněném zájmu (např. vztahu nebo hodnotě) způsobenou dokonáním trestným činem³⁶. U škodlivého následku se vždycky jedná o poruchu, pouhé ohrožení objektu je k naplnění znaků obsažených v definici nepostačující. Škodlivý následek přitom může zahrnovat i těžší následek, spolu se všemi dalšími, nezaviněnými škodami, které z jednání pachatele vyplynuly.

Nauka dále uvádí, že proto, aby u skutku vykazujícího znaky neposkytnutí pomoci vznikla na straně pachatele odpovědnost za smrtelný následek, musí být kumulativně splněny dvě podmínky: jednání k tomuto následku vedoucí je zaviněné (nezáleží, zda ve formě nedbalosti nebo úmyslu) a předmětné opomenutí mělo povahu nesplnění zvláštní povinnosti.³⁷

V předmětné věci lze na základě skutkového zjištění dovodit, že zavinění obviněného je nepochybně úmyslným přinejmenším ve vztahu k trestnému činu ublížení na zdraví. Lze se taky důvodně domnívat, že k úmrtí poškozené došlo v důsledku naplnění znaků této skutkové podstaty, čili takového porušení zdraví poškozené, který znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života a

³⁶ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník I. §1 až 139*. Komentář. 2. vydání. str. 445

³⁷ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník II. §140 až 421*. Komentář. 2. vydání. str. 1595

vyžaduje lékařské ošetření. Obviněný dále úmyslně opomenul jednat tak, aby stav poškozené zvrátil a následkem této omise došlo k eskalaci poruchy do takové míry, až poškozená zemřela. Zavinění obviněného ve vztahu ke škodlivému následku je tedy dáno, a to ve formě nedbalosti. Pro úplnost je nutné dodat, že obdobný postoj k situaci v jistých znacích podobné předmětné věci zaujal Nejvyšší soud Československé republiky již v roce 1982, kdy konstatoval následně: „*pachatel úmyslného ublížení na zdraví se smrtelným následkem podle §222 odst. 1, 2 tr. zák. nemůže být vedle toho uznán vinným trestným činem neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 1, 2 tr. zák. proto, že po úmyslném způsobení těžké újmy na zdraví, které pak vedlo k smrti poškozeného, k níž se vztahuje jeho nedbalost, neposkytl poškozenému potřebnou pomoc, aby tento těžší následek odvrátil.*“³⁸ Mimo již rozebíraného vyloučení souběhu trestného činu neposkytnutí pomoci vedle ublížení na zdraví je v uvedeném důležité zejména vyjádření existence zavinění ve formě nedbalosti ve vztahu k smrtelnému následku v případě, že ten nastal v důsledku pachatelem úmyslně způsobené poruchy zdraví. Předpoklad přítomnosti zavinění bude tedy splněn.

Otázkou vzniku zvláštní povinnosti konat a odpovědnosti z jejího porušení vyplývající se detailně zabývá následující kapitola. Zde lze uvést, že ke vzniku povinnosti konat došlo v důsledku předchozího nebezpečného jednání obviněného. Obě podmínky byly řádně splněny a obviněný je v plné míře odpovědný za vzniklý škodlivý následek.

Po zvážení těchto skutečností Nejvyšší soud nakonec vyjádřil názor, že „*skutková podstata trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 1 trestního zákona pouze doplňuje ochranu životu a zdraví poskytovanou těmto zájmům skutkovými podstatami trestných činů proti životu a zdraví pro případy, kdy v souvislosti s tímto jednáním nevznikne žádný následek na životě a zdraví. Nebo takový vznikne, ale pachatel za něj neodpovídá, protože neměl zvláštní povinnost jednat dle § 89 odst. 2 Trestního zákona, a to v tom směru, aby odvrátil hrozící následek.*“

V poměru subsidiarity nauka trestního práva chápe takové trestné činy, které by jinak šlo označit za sbíhající jejichž ustanovení jsou určena k ochraně totožných zájmů. Zároveň je účelem subsidiárního ustanovení (podpůrného) pouhé doplnění ochrany

³⁸Sp. Zn. 3 To 29/82, publikován pod č. 21/1983 Sb. rozh. tr.

v tom samém směru poskytované primárním, čili bude postihovat i méně závažné útoky téhož druhu. Vedle znaků subsidiárního ustanovení primární obsahuje ještě další, obsah jeho pojmu je širší, ale v konečném důsledku je počet konkrétních případů subsumovatelných pod tento druh normy menší. Z logiky věci tedy vyplyne, že k použití subsidiárního ustanovení dojde pouze tehdy, když předmětný čin není trestným podle ustanovení primárního, které je přísnější. Se subsidiaritou je možné se setkat zejména v případech, v nichž jsou obsahem předmětného jednání různá vývojová stadia téhož trestného činu. Dále je obdobný vztah možné spatřovat mezi ustanoveními o ohrožovacích trestných činech (v postavení subsidiarity) vůči trestným činům poruchovým (jako primárním), a nakonec u méně závažných forem trestné součinnosti ve vztahu k závažnějším.

Co se výše uvedeného případu týče, objektem, jako před trestnou činností právem chráněným zájmem, u soudního deliktu ublížení na zdraví ve smyslu výše citovaného ustanovení je lidské zdraví, a to tak tělesné, jako i duševní. Totožný objekt je chráněn také skutkovou podstatou trestného činu neposkytnutí pomoci. Po objektivní stránce je ublížení na zdraví ve své povaze trestným činem poruchovým; pro naplnění jeho skutkové podstaty je potřeba, aby v důsledku jednání pachatele došlo k porušení zdraví poškozeného nebo jinému kvantifikovatelnému zhoršení normálních funkcí způsobující znesnadnění běžného způsobu života po nikoliv krátkou dobu a vyžaduje lékařské ošetření³⁹.

K pojmu „doba nikoliv krátká“ se trestní zákoník přímo nevyjadřuje, z praxe ale lze dovodit, že termín zpravidla představuje alespoň sedm dní. Na druhé straně, trestný čin neposkytnutí pomoci k naplnění objektivní stránky své skutkové podstaty vyžaduje toliko neposkytnutí potřebné pomoci, přičemž se vůbec nezabývá účinkem pachatelova jednání na hmotném předmětu útoku. Neposkytnutí pomoci se řadí mezi ohrožovací trestné činy, nikoliv mezi delikty poruchové; k naplnění jeho skutkové podstaty je postačující vznik ohrožení právem chráněného zájmu jako reálného nebezpečí vzniku poruchy.

Lze tedy dovodit, že se zde jedná o případ souběhu trestného činu poruchového a ohrožovacího, což je situace, kterou lze označit jako v úvodu kapitoly zmiňovaný

³⁹ § 122 odst. 1 zák 40/2009 – trestní zákoník

zdánlivý souběh, kde je jedna ze skutkových podstat vůči další ve vztahu subsidiarity. V této konkrétní věci se bude jednat o podpůrné postavení ustanovení o trestném činu neposkytnutí pomoci vůči ublížení na zdraví, a tudíž bude souběh těchto trestných činů zcela vyloučen.

Pokud je účelem subsidiárního postavení ohrožovacích trestných činů postihování skutků obsažených v jejich skutkových podstatách toliko v případech, kdy není možné jednání kvalifikovat podle primárního ustanovení o poruše, nelze se nepodivit takové demonstraci nepochopení fungování tohoto právního mechanismu ze strany Vrchního soudu a jeho nahrazení jakousi invertovanou verzí postupu, kdy poruchový trestný čin je považován za podpůrný ohrožovacímu.

Podobně se nad výrokem pozastavil i Nejvyšší soud a nikoliv překvapivě vedle konstatování porušení zákona označil rozhodnutí vrchního soudu za nezákonné a věcně nesprávné.

Kapitola 4. Obecná a zvláštní povinnost konat

4.1. Povinnost poskytnout pomoc

Při zohlednění historického vývoje obecně závazných právních norem odvětví trestního práva, jejichž aplikace měla vliv na řešení případů tvořících podklad této diplomové práce, všechny vedle základní skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci obsahovaly také speciální ustanovení. Toto členění vyplývá ze skutečnosti, že trestní právo chápe povinnost konat jako obligaci dvojí povahy.

Na jedné straně je povinnost poskytnout pomoc povinností obecnou. Zákon takovou povinnost ukládá každému, kdo je na dosah ohroženého v situaci, kdy hrozí bezprostřední nebezpečí smrti nebo osoba jeví známky vážné poruchy zdraví. K založení odpovědnosti dle trestního práva přitom není postačující, že se jedná o poruchu nebo onemocnění, jenž se jeví jako méně významné, i když ve skutečnosti o vážnou újmu na zdraví jde. Rozhodujícím je, aby poškozená osoby známky takové poruchy také vykazovala.⁴⁰

Speciálním ustanovením u trestného činu neposkytnutí pomoci jeznění odst. 2, v němž je zakotvený postih porušení zvláštní povinnosti konat v případech, kdy je trestněprávní odpovědnost pachatele za nečinnost rozšířena a odůvodněna jeho postavením. Do této kategorie pachatelů lze zařadit zejména zdravotnické pracovníky (lékaře, zdravotní sestry, porodní asistentky), plavčíky, hasiče, členy horské služby nebo policisty, které ke konání zavazuje povaha jejich zaměstnání.

Nauka trestního práva ale rozlišuje několik druhů povinnosti konat, v závislosti od toho, co tuto povinnost, a tudíž i subsekventní odpovědnost za její nesplnění, ukládá. Od povinnosti konat plynoucí z povahy zaměstnání je dále důležité odlišit zvláštní povinnost konat, jak ji chápe ustanovení § 112 tr. zák. Jedná se o povinnost, která se s ní zcela nekryje, neboť může vyplývat i z jiného důvodu než ze zaměstnání, př. ze smlouvy nebo předchozího nebezpečného jednání.

Na prvním místě mezi prameny zvláštní povinnosti stojí právní předpis. V současné úpravě reguluje tuto oblast kromě trestního zákoníku také řada

⁴⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. Vydání. s. 1593

souvisejících normativních předpisů, zejména zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách spolu se zákony upravující některé další relevantní odvětví, a to zejména zákon č. 273/2008 Sb. o Policii české republiky nebo zákon č. 94/1963 Sb. o rodině.

Dále se může jednat o povinnost stanovenou úředním výrokem (např. určení osoby opatrovníka soudem) nebo ze smlouvy jako nejméně dvoustranného závazného právního úkonu. Dalším druhem je povinnost vyplývající z předchozího ohrožujícího jednání (tzv. ingerence) a z dobrovolného převzetí povinnosti konat (tzv. garance). Výčet uzavírají jiné důvody, ze vztahu k nimž byl pachatel podle okolností a svých osobních poměrů povinen konat. Oproti předchozím důvodům se v posledním případě jedná o důvod relativně obecný a neurčitý. Literatura jako příklad takového druhu obligace uvádí mezi jinými tzv. společenství v nebezpečí při účasti v horolezeckém týmu nebo odpovědnost poskytovatelů internetových služeb odstranit protiprávní obsah internetových stránek osoby využívající služeb určitého serveru.⁴¹

4.2. Ingerence, garance. Vznik povinnosti poskytnout pomoc

Pro účely této podkapitoly bude mít největší význam vznik povinnosti na základě předchozího ohrožujícího jednání jako povinnost odvrátit nebezpečí, které sám vyvolal pachatel, čili ingerence. Tato právní konstrukce má své základy v zásadě stanovící, že nikdo nemá jinému škodit. V případě jejího porušení lze po tom, kdo zákaz jinému škodit porušil, oprávněně požadovat, aby vzniku hrozící škody zabránil. Není přitom rozhodující, zda bylo jednání škodě předcházející úmyslné nebo nedbalostní; oba druhy stejným způsobem zakládají povinnost konat tak, aby bylo odvráceno nebezpečí vzniku trestněprávně významných následků.

Takovým případem, kdy soudy rozhodovaly mimo jiné i o existenci povinnosti vznikající na základě předchozího nebezpečného jednání, byla věc projednávaná pod spisovou značkou 5 Tz 2/87 a rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky z roku 1987 v ní učiněné.

V předmětné věci figurovali dva odsouzení, obviněný J.L. a mladistvá obviněná J.H. Oba byli uznáni vinnými ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví ve smyslu

⁴¹ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání. str. 162.

ustanovení § 224 odst. 1 tr. zák.⁴² Skutek, ve kterém okresní soud v Semilech, jakožto i krajský soud v Hradci Králové, projednávající věc v druhé instanci po podaném odvolání, spatřovali tento druh porušení práva, se stal po diskotéce v Semilech, které se oba obvinění zúčastnili.

Na místo se dostavil patnáctiletý poškozený, ve stavu silné intoxikace alkoholem a obtěžoval hosty (znalecký posudek soudního lékaře určil míru alkoholu v krvi poškozeného na minimálně 2,40 až 2,16 promile, maximálně 2,73 až 2,37 promile - hodnoty, které soudní znalec označil jako odpovídající stavu středně těžké až těžké opilosti). Následkem svého chování utrpěl od více přítomných několik zranění, včetně úderů do oka, do nosu a konečně byl odstrčen s takovou silou, že spadl obličejem na stůl se sklenicemi a poranil se ve tváři o sklo tak, že krvácel. Následně byl z diskotéky vyveden.

Krátce na to obviněný a mladistvá obviněná J.H. , kteří před místem konání diskotéky kouřili, zahlédli poškozeného, jak padá ze břehu k hladině místní řeky a zavolali na něj, ať se zachytí, což udělal. Oba k němu přiběhli, mladistvá obviněná ho poznala, zjistila, kde bydlí a s obviněným se rozhodli odvést poškozeného domů. Poškozený kvůli vysokému množství alkoholu v krvi nebyl schopen chůze, a tak se musel opírat o ramena obou, až jej mladistvá obviněná nebyla schopna dále vléci. Na chvíli se ke snahám přidal kolemjdoucí student gymnázia, ale přibližně v třetině cesty k bydlišti poškozeného se rozhodl vrátit na diskotéku a opustil je.

Poté, co poškozeného uložili na zem u blízké loděnice, vyjádřil obviněný J.L. spoluobviněné mladistvé J.H. svůj úmysl následovat studenta a vrátit se na diskotéku. Své rozhodnutí odůvodňoval svými zkušenostmi s opilými; měl za to, že poškozený se potřebuje toliko prospat a cestu domů nalezne sám. Hájil se také tím, že mladistvá obviněná nebyla schopna poškozeného dále vléci. Poškozeného na silnici neponechal z obav, že by jej kolemjdoucí auto mohlo zranit a Veřejnou bezpečnost nepřivolal, aby se poškozený vyhnul potenciálním nepříjemnostem. Než oba obvinění odešli, poškozený se ozval a stěžoval si, že mu je zima, tak ho obviněná přikryla jeho vlastní koženkovou bundou. Těžce opilého poškozeného následně opustili. Cestou z diskotéky

⁴² 140/1961 Sb. – trestní zákon

obviněný ještě zajel na místo, kde poškozeného naposledy viděl v relativním pořádku, a když ho nenalezl, domníval se, že se poškozený po krátkém spánku vrátil domů.

Poškozený byl, po snahách jeho matky i Veřejné bezpečnosti, nakonec nalezen svědkem v nedaleké výpusti v brzkých ranních hodinách bez známek života. Podle posudku znalce z oboru soudního lékařství došlo k úmrtí z důvodu selhání srdce při podchlazení v kombinaci s požitím většího množství alkoholu.

Po dopadení a odsouzení obou pachatelů se obhájce mladistvé obviněné i okresní prokurátor odvolali ke krajskému soudu v Hradci králové, který rozhodnutí soudu první instance obměnil tak, že podmíněný trest odnětí svobody uložen obviněnému změnil na nepodmíněný a odvolání obhájce mladistvé obviněné bez dalšího zamítl. Proti tomuto rozhodnutí podal generální prokurátor stížnost pro porušení zákona k Nejvyššímu soudu Československé socialistické republiky (dále jen „Nejvyšší soud“).

Obvinění byli uznáni vinnými trestným činem ublížení na zdraví, který trestněprávní teorie řadí mezi trestné činy poruchové. Takového je možné se dopustit například i z nedbalosti, zásadním znakem je ale zainteresovanost pachatele, tj. jednání. Je přípustné, aby byl pachatel odpovědný za tento trestný čin v případě, že k následku dojde v souvislosti s opomenutím konání, ale pouze pokud je povinnost konat pachateli uložena zvláštním předpisem nebo vyplývá z jeho postavení nebo povolání. Jak lze dovodit ze zákona⁴³ i trestněprávní teorie, na roveň jednání lze postavit také druh opomenutí, který představuje porušení povinnosti konat založené předchozím nebezpečným jednáním pachatele nebo porušení povinnosti vyplývající z jejího dobrovolného převzetí a odpovědnosti plynoucí z jejího porušení. Podkladem pro rozhodnutí o vině trestným činem ublížení na zdraví bylo právě označení odpovědnosti obviněného a mladistvé obviněné jako vyplývající z jejich předchozího nebezpečného jednání, za které okresní soud považoval zanechání poškozeného ve stavu silné opilosti samotného u loděnice.

Existence zvláštního druhu povinnosti bylo to, čím se Nejvyšší soud ve svých úvahách zabýval. Jako první zvažoval zvláštní povinnost založenou předchozím

⁴³ § 112 zák. č. 40/2009 Sb.

nebezpečným jednáním obviněných. Po posouzení veškerých podkladů dospěl k názoru, že ani u jednoho z nich se o případ ingerence nejednalo.

Aby bylo možné při stanovení povahy a míry odpovědnosti pachatele označit za ingerenty, musí ke vzniku zvláštní povinnosti dojít na základě aktuálního, blízkého nebezpečí vyvolaného jejich jednáním. Žádný z důkazů přitom nepotvrdil, že by ponechání poškozeného na zemi a přikrytí bundou přivedilo poškozenému jakoukoliv újmu nebo jiným způsobem zhoršilo jeho zdravotní stav. Obviněný ani mladistvá obviněná také nemohli tušit, že se poškozený po probuzení nevydá po cestě domů a místo toho sejde k výpusti, stejně jako nemohli předvídat, že si poškozený do výpustě lehne a zůstane v ní ležet.

Nejvyšší soud na základě uvedeného postupu dovodil, že zvláštní povinnost starat se o poškozeného nebyla stanovena právním předpisem, úředním výrokem, smlouvou, a rozhodně ne předchozím nebezpečným jednáním. Jakkoliv vytýkatelným takové jednání obviněných bylo, nebyl jeho následkem vyvolán žádný stav nebezpečí. Nejvyšší soud dále shledal, že výsledky dokazování nejsou dostačující k tomu, aby odůvodnily stíhání pachatelů pro trestný čin ublížení na zdraví. Jednání za zcela prosté relevance pro založení trestněprávní odpovědnosti ale neoznačil.

Zde je potřeba zvážit další z pramenů zvláštní povinnosti konat, případ tzv. garance. Jedná se o pojem, pod kterým trestněprávní teorie chápe povinnost plynoucí z jejího dobrovolného převzetí. Základním znakem tohoto druhu povinnosti je převzetí záruky za integritu chráněného právního statku garantem. Jelikož nese neopominutelnou podobnost s povinností založené smlouvou a má zásadní vliv na stanovení hranic a obsahu trestněprávní odpovědnosti, o její samotné existenci nemluvě, je pro účely jejího určení absolutně nutné její přítomnost zkoumat v každém konkrétním případě individuálně.

Právní povinnosti garanta mohou být dvojího charakteru, v závislosti od toho, jakou funkci garant plní. Garanci lze chápat jako jistý druh dohledu (garant dozorce), kdy garant dozírá nad určitým konkrétním zdrojem nebezpečí a zamezuje veškerým ohrožením jakýchkoliv právních statků. Příkladem takového druhu garance je zejména právní i věcné panství nad nebezpečnou věcí (např. motorové vozidlo nebo zvíře; zda se

jedná o vlastníka, nájemce nebo pouhého držitele přitom nerozhoduje) nebo dohled nad chováním třetího.

Naproti tomu lze garanci vymežit také jako povinnost chránit určitý konkrétní statek před jakýmkoliv předem neznámým nebezpečím, například před hrozícím pádem dítěte do vody. Povinná osoba bude vystupovat jako garant ochránce a její postavení bude založeno například úzkou osobní sounáležitostí (někdy nazývána také „přirozenou“), úzkými vztahy určitého společenství a, v neposlední řadě, dobrovolným převzetím povinnosti. Důležitým rysem takového druhu vzniku zvláštní povinnosti jednat je spoléhání jiných na zakročení garanta, čímž se vystavují většímu nebezpečí, než jaké by jim jinak vzniklo, nebo kdyby se proti nebezpečí zajistili jiným způsobem. Ohrožení i společnost pak mají oprávněnou důvěru v garantovu připravenost zasáhnout. Faktické převzetí povinnosti lze dále rozlišovat jako směřující přímo vůči ohroženému (např. lékař na pohotovosti převezme do péče pacienta) nebo vůči třetí osobě ve prospěch ohroženého (např. vychovatelka ve školce převezme dítě od rodiče)⁴⁴.

Garance je pořád ještě novým právním institutem, její výslovné ukotvení v právním řádu bylo provedeno až v roce 2009 novým trestním zákoníkem. To ale ještě neznamená, že by tento koncept vycházející z rakouské a švýcarské nauky byl do té doby trestnímu právu cizí. Po vyloučení přítomnosti zvláštní povinnosti konat na základě předchozího nebezpečného jednání, se Nejvyšší soud zabýval právě řešením otázky, zda by odpovědnost za předmětný delikt nemohla být dovozována právě z porušení tohoto druhu povinnosti.

Na první pohled se může jevit, že obviněný i mladistvá obviněná se v pozici garantů ve vztahu k poškozenému skutečně ocitli a stali se tak nositeli zvláštní povinnosti poškozenému pomoci. Z předložených materiálů a provedených důkazů však Nejvyšší soud dovedl, že „*Tím, že obviněný začal pomáhat poškozenému a doprovázet ho směrem k jeho bydlišti, nestal se garantem za to, že by musel pokračovat do neurčita v pomáhání, např. tím, že by u opilého zůstal v prostoru u loděnice a čekal, až by se „prospal“. I tehdy, pokud by tak byl totiž učinil, jakmile by poznal, že poškozený po „prospání“ dokázal sám ze země povstat a sám bez cizí pomoci jít směrem ke svému domovu několik desítek metrů po staré silnici, není z čeho dovozovat zvláštní povinnost,*

⁴⁴ Říha, J.: Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů. Trestněprávní revue č. 8/2003, str. 231

že by obviněný měl opilého i nadále sledovat a přesvědčit se, zda opilý dojde řádně až domů nebo k lékaři apod.“

V závěrečné části odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud rozsudky soudů nižších instancí zrušil a přikázal okresnímu prokurátorovi opakované projednání a rozhodnutí věci. Zároveň se zamyslel nad možnými způsoby nápravy vadného rozhodnutí: *„Posléze uvedené nedostatky souvisí se stavem přípravného řízení u prokurátora, které s ohledem na rozvedené důkazy se mělo naopak spíše zaměřit na objasnění zejména nepřímého úmyslu obviněného, popř. dalších osob ve vztahu ke znakům skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 1 tr. zák., tj. zda obviněný nebo další neměli povinnost poškozenému poskytnout nebo i přivolat pomoc.“*

Právě potenciální existence odpovědnosti za tento trestný čin byla hlavním podkladem vedoucím Nejvyšší soud k rozhodnutí věc přikázat okresnímu prokurátorovi k novému přešetření. S ohledem na míru alkoholu v krvi poškozeného, doloženou znaleckými posudky, jež se navenek se projevovala poruchami koordinace pohybu, zpomalením tělesných reakcí na vnější podněty, blábolivou řečí a neschopností samostatné chůze, kvůli které jej obviněný a mladistvá nakonec ponechali u loděnice, by potenciálně i laik dokázal dovodit, že poškozený vykazuje známky vážné poruchy zdraví, i když detailnější prozkoumání a prokázání této skutečnosti doporučil znalcům v novém projednávání. Skutek tedy znaky trestného činu poškozujícího život a zdraví vykazuje; avšak místo ublížení na zdraví se jedná o neposkytnutí pomoci a povinnost, která byla jednáním obviněného a mladistvé obviněné porušena, byla nikoliv zvláštní, ale obecná. Ta k poskytnutí pomoci zavazuje každou fyzickou osobu, která s ohledem na okolnosti případu má možnost ji poskytnout. Obviněný a mladistvá svou nevinu argumentovali tvrzením, že vlečení samostatné chůze neschopného poškozeného bylo příliš fyzicky náročné, avšak ani zákon, ani soudní praxe, ani trestněprávní teorie nevyklučují, aby byla v takovém případě pomoc zajištěna jinak, např. přivoláním záchranné služby nebo jiné osoby v případě, že poškozeného chtěli ušetřit případného střetu s autoritami (pro podrobnější rozbor takového případu viz kapitolu „Potřebná pomoc“). Kvalifikace jejich jednání jako trestného činu neposkytnutí pomoci je zde

zcela namístě. O případ vzniku zvláštní povinnosti z důvodu dobrovolného převzetí rizika nebo ingerence se jednat nebude.

Příklad povinnosti plynoucí z předchozího nebezpečného jednání obsahuje již rozebíraný případ vraždy nezletilé, vedený u Nejvyššího soudu České republiky pod spisovou značkou 8 Tz 119/99. Obviněný svým jednáním způsobil, že se nezletilá ocitla ve vážném zdravotním stavu a nepodnikl žádné kroky vedoucí k tomu, aby jeho zhoršení nebo vyústění v smrt, ke které později došlo, odvrátil nebo mu jinak předešel. Nejvyšší soud se v odůvodnění rozsudku, jímž obviněného uznal vinným ze spáchání trestného činu vraždy, vyjádřil, že kvalifikace skutku, kterého se obviněný dopustil, jako trestného činu neposkytnutí pomoci Vrchním soudem v Praze, rozhodujícím věc v druhé instanci, nebyla na místě z toho důvodu, že skutková podstata trestního činu neposkytnutí pomoci má ve vztahu ke skutkovým podstatám deliktů poruchových toliko subsidiární postavení a její aplikace bude přicházet v úvahu pouze tehdy, nebude-li možno předmětné jednání subsumovat pod primární ustanovení. Jednou z dalších otázek, kterou se Nejvyšší soud při projednávání věci zabýval, byla také existence nebo neexistence povinnosti obviněného jím vytvořenou poruchu odvrátit a pokud byla taková povinnost dána, co jí založilo a v jaké míře.

Po zvážení všech aspektů skutkového základu došel k závěru, že obviněný povinnost konat rozhodně měl. Stěžejními důkazy podporující toto tvrzení byla zejména skutečnost, že obviněný s družkou zanedbávali nezletilou poškozenou dlouhodobě; jak doložil znalecký posudek, nezletilá byla podvyživená a bylo proti ní uplatňováno nepřiměřené tělesné trestání. Znalec dovodil, že její celkově špatný zdravotní stav byl jedním z faktorů, který se přičinil na vzniku konečného smrtelného následku, v kombinaci s přímými útoky obviněného, jenž mu bezprostředně předcházely. Nejvyšší soud uvažoval, zda tedy odpovědnost obviněného škodlivý následek odvrátit nebyla založena již jeho podílem na špatném zdravotním stavu nezletilé. Závěr, ke kterému dospěl, byl následný: *„I za situace, že by nebylo prokázáno, že se obviněný dopustil útoku vůči poškozené v dopoledních hodinách dne 13. 9. 1993 popsaného v obžalobě, ale bylo by prokázáno, že se podílel na vzniku jejího celkově špatného zdravotního stavu, bylo jeho zvláštní odpovědností pomoc poskytnout, a pokud tak neučinil, dopustil*

se podle formy zavinění některého z trestných činů proti životu a zdraví, neboť došlo k následku na těchto chráněných hodnotách.“

V odůvodnění Nejvyšší soud ještě vyslovil názor, že odpovědný by byl pachatel také v případě, kdy by svým jednáním vyvolal pouze některou z několika příčin, v důsledku jejichž přítomnosti k poruše došlo.

Z názoru vysloveného Nejvyšším soudem je tedy patrné, že skutková podstata trestného činu neposkytnutí pomoci v tomto případě nebyla naplněna vůbec a žádná část relevantního jednání pachatele její znaky ani nenesl. Subsidiární povaha této skutkové podstaty vůči poruchovým trestným činům vylučuje jejich souběh, a nelze přehlédnout ani skutečnost, že obviněný byl v daném případě v postavení ingerenta. Předchozí dlouhodobé chování jeho i jeho družky k poškozené lze nepochybně zařadit mezi tituly zakládající zvláštní povinnost konat tak, aby toto, jimi způsobené, nebezpečí odvrátili. Trestněprávní teorie i zákon chápou porušení zvláštní povinnosti jako druh kvalifikovaného opomenutí postaveného na roveň konání. Tím pádem tedy posouzení skutku jako omisivního trestného činu nepřichází v úvahu a obviněný bude v plné míře nést odpovědnost na vzniklém škodlivém následku.

Podporu takového postupu lze nalézt i v doktríně. Ta za trestněprávně relevantní povinnost konat, co se vzniku odpovědnosti za spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci týče, označuje toliko povinnost obecnou. V případě jejího porušení není společenská škodlivost takového omisivního jednání tak závažná jako v případě porušení povinnosti zvláštní. To, v konečném důsledku, u ustanovení skutkové podstaty tohoto trestného činu odůvodňuje taky neexistenci odpovědnosti za případnou vzniklou poruchu na právech chráněných statcích, která by opomenutím nastala.

Pro úplnost je potřeba dodat, že zásadním předpokladem pro to, aby povinnost jednat vznikla, je spolehlivé zjištění, zda okolnosti a poměry pachatele vznik takové povinnosti podmiňují. Mezi tyto ukazatele se budou řadit zejména již zmiňované postavení nebo povolání. U povolání lékaře nebo jiného zdravotnického pracovníka je tato obligace jednoduše odvoditelná z povahy jimi vykonávané činnosti. Jaký však bude přijatelný postup v případě, že se bude jednat o pachatele vykonávajícího povolání, u kterého je určení míry odpovědnosti méně jednoznačné?

Zde se lze obrátit na rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky probírané již v kapitole zabývající se otázkou, co přesně potřebnou pomocí je a jaký druh jednání lze za potřebnou pomoc označit – případ převozníka, jenž nechal utonout chlapce z roku 1955⁴⁵. Žaloba totiž původně kvalifikovala jednání obviněného jako trestný čin neposkytnutí pomoci ve smyslu speciálního ustanovení § 227 odst. 2 tr. zák.⁴⁶ s tvrzením, že jeho povolání ho zavazovalo pomoc poskytnout. Nejvyšší soud však se závěrem uvedeným v obžalobě nesouhlasil s tvrzením, že převoznické povolání osobu jej vykonávající nijak zvlášť nezavazuje k poskytování pomoci osobám v nebezpečí smrti, pokud toto nebezpečí přímo nesouvisí s převážením lidí (poškozený upadl do vody při hře, asi 100m od přívozu), a tedy není v příčinném vztahu s výkonem tohoto povolání. V opačném případě by šlo dovést, že převozník je zvláště povinen dohlížet na bezpečnost všech osob na řekách, nikoliv tolikotěch, které by byly ohroženy v kontextu výkonu převoznické činnosti. Míra odpovědnosti by byla hrubě disproportionální a zakládající excesivní povinnosti za účelem předcházení jejího vzniku. Slovy Nejvyššího soudu České republiky: *„U obviněného však v souzeném případě nebyly zjištěny žádné okolnosti ani poměry, z nichž by pro něho vyplývala povinnost zachraňovat tonoucí. Pouhá skutečnost, že byl, a to dokonce na jiném místě, převozníkem, takovou povinnost – jak už řečeno – nezakládá. Ani pouhá skutečnost, že byl v daném okamžiku opatřen bidlem a lodkou, tedy pouhý shluk nahodilých okolností určité chvíle, nelze považovat za „okolnosti“ anebo „poměry“ pachatele.“*

Na základě uvedeného lze vyslovit závěr, že kvalifikace skutku jako neposkytnutí pomoci podle ustanovení § 227 odst. 2 tr. zák. není zcela namístě a mnohem vhodnější je subsumpce pod základní skutkovou podstatu obsaženou v prvním odstavci tohoto paragrafu.

4.3. Odpovědnost za škodlivý následek

Další zásadní otázkou, jejíž zodpovězení bude profilovat režim rozhodování soudu v předmětné věci, bude povaha pachatele jako subjektu skutkové podstaty daného trestného činu. Postavení subjektu bude mít vliv zejména na nastavení hranic trestněprávní odpovědnosti.

⁴⁵Sp. zn. 1 Tz 5/55

⁴⁶Zák. č. 86/1950 Sb. – trestní zákon

Skutečnost, že je pachatel omisivního trestného činu nositelem zvláštní povinnosti konat, totiž může způsobit, že soud v jeho jednání spatří naplnění znaků skutkové podstaty odlišného trestného činu. Porušení takové povinnosti zakládá odpovědnost pachatele podle ustanovení o vzniklém škodlivém následku, nikoliv podle ustanovení subsidiárního.

Typickým nositelem zvláštní povinnosti u skutkových podstat trestných činů ohrožujících nebo porušujících život a zdraví je zpravidla lékař nebo jiný zdravotnický pracovník. Tento fakt má svůj původ zejména ve vlastnosti těchto pachatelů jako nositelů povinnosti konat plynoucí z jejich postavení, jmenovitě zaměstnání. Neprávní důvod takového vymezení povinnosti lze nalézt v jejich vázanosti Hippokratovou přísahou.

Již bylo řečeno, jak odlišné je chápání termínu „potřebná pomoc“ při posuzování trestného činu spáchaného způsobem umožňujícím jeho subsumpci pod ustanovení, jež postihuje neposkytnutí pomoci v případě, kdy byl ke konání pachatel povinen na základě svého postavení nebo výkonu povolání. Tato kapitola bude pojednávat o tom, jaký vliv bude mít určení odpovědnosti za škodlivý následek při řešení otázky podřazení skutku pod konkrétní právní normu.

Ve vztahu k této problematice bude relevantní Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 9. 1997⁴⁷. Obviněným byl lékař, který v průběhu své služby na chirurgické ambulanci přijal pacienta, který utrpěl tržnou ránu na hlavě, choval se neklidně a nekomunikoval. Obviněný provedl zběžnou prohlídku pacienta, na základě které sešil tržní ránu, avšak bez nařízení nebo vlastního vykonání jakýchkoliv podrobnějších vyšetření. U úrazů hlavy je pravidelným diagnostickým postupem zejména rentgen jako prvořadý předpoklad stanovení správné diagnózy, a jako takový mohl být nápomocný ke zjištění vážnějšího poranění. Obviněný místo toho malátný stav poškozeného vyhodnotil jako alkoholické opojení, o možnosti traumatu ani neuvažoval a po již zmíněném sešití rány nechal poškozeného ležet na vozíku před ambulancí pouze pod dohledem sester. O stavu poškozeného neinformoval ani střídajícího lékaře. Poškozený na následky svého zranění, jmenovitě zhmoždění mozku a nitrolebečního krvácení, zemřel.

⁴⁷Sp.zn. 2 Tzn 72/97

Jednání obviněného bylo vyšetřovatelem Okresního úřadu vyšetřování Policie české republiky Brno – venkov stíháno jako trestný čin neposkytnutí pomoci podle § 207 odst. 2 tr. zák.⁴⁸ Stíhání bylo již v přípravném řízení zastaveno vyšetřovatelem na základě § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu, jelikož v jednání obviněného neshledal skutek, jenž by svou povahou naplňoval skutkovou podstatu jakéhokoliv trestného činu. Dále dospěl k závěru, že ani neexistuje důvod pro postoupení věci jinému orgánu. Uvedl, že pro podřazení skutku pod skutkovou podstatu trestného činu neposkytnutí pomoci nebyla splněna podmínka úmyslného zavinění ze strany obviněného.

Usnesení bylo napadeno stížností pro porušení zákona, podanou tehdejší ministryní spravedlnosti v neprospěch obviněného. S názorem vyšetřovatele vyslovila nesouhlas a mimořádný opravný prostředek podložila tvrzením, že vyšetřovatel předmětný skutek vyhodnotil nesprávně, zejména se vůbec nezabýval vyřešením otázky příčinné souvislosti mezi opomenutím obviněného a progresí zranění poškozeného, které eskalovalo v jeho eventuální smrt. Podobně shledala jako neuspokojivě zodpovězenou otázku zjištění nejzazšího okamžiku, kdy bylo fatální následek ještě možné odvrátit. Ministryně se ve stížnosti zároveň zamýšlela nad tím, zda, i když relevantní jednání znaky trestného činu neposkytnutí pomoci rozhodně vykazuje, by z důvodu povahy pachatele jako nositele zvláštní povinnosti konat a z ní plynoucí širší trestněprávní odpovědnosti, nepřicházela v úvahu kvalifikace skutku jako trestného činu poruchového.

Po pečlivém přestudování předložených podání a podkladů dospěl Nejvyšší soud k následujícímu závěru: nejenom byl postup vyšetřovatele vadný ve věci rozhodnutí o zastavení trestního stíhání s tím, že věc ani nebyla postoupena jinému orgánu, ale také jeho kvalifikace skutku jako trestného činu neposkytnutí pomoci byla nesprávná. Jelikož je subjektem v tomto případě lékař, kterému z podstaty jeho povolání plyne povinnost konat v případech, kde by jí subjekt- nositel obecné povinnosti neměl, bude i míra odpovědnosti za opominutí takového konání nastavena odlišně.

Proto Nejvyšší soud dovodil, že *„dojde-li v důsledku neposkytnutí pomoci opomenutím ke zhoršení zdravotního stavu anebo ke smrti poškozeného, může být lékař*

⁴⁸ 140/1961 Sb.

za způsobený následek trestně odpovědný podle zjištěné formy zavinění podle ustanovení § 219 a dalších tr. zák.“

Širší míra trestní odpovědnosti je v řešené věci dána postavením obviněného jako lékaře. Právě to je zároveň i podkladem, na jehož základě lze učinit závěr o právní kvalifikaci jednání pachatele. Pro založení odpovědnosti za trestný čin neposkytnutí pomoci se u tohoto druhu subjektu vyžaduje, aby následkem předmětného opomenutí nebylo zhoršení stavu osoby potřebující pomoc. Zcela postačí, že v důsledku nekonání ze strany lékaře zůstane stav této osoby nezměněný.

Trestný čin neposkytnutí pomoci se řadí mezi omisivní trestné činy; jeho spáchání se lze dopustit pouze opomenutím příkázané činnosti. Trestněprávní teorie i zákon dále stanoví, že opomenutí jednání, ke kterému je pachatel povinen, je stanoveno na roveň jednání. Pachatel, který tímto způsobem mu uloženou povinnost poruší, tudíž nebude odpovídat za omisivní trestný čin. Jeho jednání bude v příčinné souvislosti se vzniklým škodlivým následkem a kvalifikované podle ustanovení o poruše.

V otázce zavinění je situace méně složitá. U osob vykonávajících lékařské povolání lze očekávat (a vyžadovat) jistou míru profesních znalostí a zkušeností; z tohoto titulu lze v opomenutí jednání těchto subjektů spatřovat eventuální úmysl – obviněný věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení právem chráněného zájmu lidského života a zdraví, a pro případ, že jej způsobí, je s tím srozuměn. A jak možno dále vyvést z judikatury⁴⁹, pokud je pachatel k výsledku lhostejný a je mu jedno, zda nastane nebo nikoliv, má se za to, že vyjadřuje kladné stanovisko k oběma možnostem. I podmínka zavinění je zde patřičně splněna a lze učinit závěr, že odpovědnost za způsobený škodlivý následek skutečně vznikla.

Výše uvedené lze porovnat s případem, který byl zařazen do kapitoly o spornosti definice potřebnosti poskytované pomoci – usnesení Nejvyššího soudu z roku 1998, kdy došlo k úmrtí pacientky navzdory skutečnosti, že se jejím akutním stavem zabývali hned dva lékaři, jeden z nich specialista v oboru cévní chirurgie⁵⁰. První lékař byl uznán vinným trestným činem neposkytnutí pomoci, kdežto druhý obviněný, cévní chirurg, v době jehož služby poškozená zemřela, ublížením na zdraví. Důvody kvalifikace

⁴⁹Sp. zn. 8 Tdo 1360/2008

⁵⁰Sp. zn. 8 Tdo 1360/2008

jednání prvního obviněného jako neposkytnutí pomoci byly již rozebrány, avšak při srovnání jednání obou lékařů se ukáže, že jsou v podstatě totožná; oba věnovali zranění pacientky toliko povrchní pozornosti, provedli jenom nejzákladnější, nejnutnější úkony a nevyložili žádné další úsilí pro to, aby zjistili, jak přesně závažný zdravotní stav poškozené je, aby se ho adekvátním způsobem pokusili zvrátit.

Zásadním rozdílem, který odůvodňuje tak výraznou diskrepanci mezi subsumpcemi jejich jednání pod konkrétní skutkové podstaty, je právě okolnost, za jaké smrt poškozené nastala - v době trvání služby druhého z obviněných. On byl tím, jehož nedostatek jednání měl nejbezprostřednější vliv na vzniku smrtelného následku; první lékař mu, podle jeho vlastního tvrzení, předal pacientku ve stabilizovaném stavu, spolu s informacemi o jejích předchozích potížích. Tudíž lze na základě uvedeného konstatovat, že nečinnost druhého z lékařů vykazuje znaky vyšší společenské nebezpečnosti a odpovědnost za trestný čin neposkytnutí pomoci nepřichází v úvahu. Skutek se bude posuzovat podle ustanovení primárního, jako ublížení na zdraví.

Výkon povolání není jediným pramenem zvláštní povinnosti konat, resp. poskytnout potřebnou pomoc, s jejímž porušením zákon spojuje vznik odpovědnosti za škodlivý následek. Tuto povinnost může stanovit také právní předpis na základě zvláštního postavení či způsobilosti povinného subjektu.

Případ zabývající se touto problematikou byl řešen v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky z roku 1997⁵¹. Předmětná věc pojednávala o matce, která byla Obvodním soudem pro Prahu 8 (dále jen „Obvodní soud“) uznána vinnou trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1, 3 tr. zák. a neposkytnutím pomoci podle § 207 odst. 1 tr. zák.⁵². Obviněná dlouhodobě řádně nepečovala o dítě, používala odepírání stravy jako trest a nebránila svému druhovi v opakovaném používání násilí vůči dceři. Tato absence jakékoli formy obrany měla také aktivnější formu, kdy obviněná přímo lhala o původu zranění nezletilého dítěte, opomíjela zajistit jejich patřičné lékařské ošetření a nevodila nezletilou do školky v době, kdy byla zranění navenek zjevná. Obvodní soud jednání obviněné matky kvalifikoval jako zanedbání povinné výživy.

⁵¹Sp. zn. 2 Tzn 106/97

⁵²140/1961 Sb.

Zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu neposkytnutí pomoci měla obviněná podle trestního příkazu vydaného ve věci dále naplnit tím, že včas nepřivolala lékaře ani nezajistila jinou formu pomoci poté, co poškozená, po předchozím fyzickém napadení ze strany druhá obviněné, byla ve vážném zdravotním stavu projevujícím se zejména zvracením a bezvládností, přičemž bylo znalecky prokázáno, že včasným lékařským zásahem bylo možno její eventuální smrti zabránit.

Takový postup Obvodního soudu vykazoval, v přesvědčení tehdejší ministryně spravedlnosti, znaky vadnosti a z toho důvodu trestní příkaz napadla stížností pro porušení zákona (dále jenom „Stížnost“). Ministryně měla za to, že kvalifikace jednání Obvodním soudem je nesprávná a neodráží společenskou nebezpečnost jednání obviněné. Ministryně měla za to, že Obvodní soud při svém rozhodování opominul zohlednit smrtelný následek a že předmětný skutek naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu týraní svěřené osoby podle ustanovení § 215 tr. zák.

Pro účely této diplomové práce bude předmětnou úvaha Nejvyššího soudu nad tím, zda je na místě kvalifikace výše uvedeného skutku jako trestného činu neposkytnutí pomoci vedle trestného činu zanedbání povinné výživy. Vyjádřil jistou pochybnost o správnosti takového postupu v oblasti posouzení subjektivní stránky skutkové podstaty.

Dokazování ale selhalozvláštěve věci prokázání úmyslu směřujícího k naplnění subjektivní stránky ve formě vyžadované pro naplnění zákonných znaků této skutkové podstaty. Jak lze dovodit na základě svědeckých výpovědí, obviněná nejenom dlouhodobě popírala a bagatelizovala špatný zdravotní stav nezletilé poškozené, ale opakovaně také tvrdila, že dcera trpí nevléčitelnou nemocí a že „musí zemřít“. I když nebyla prokázána úmyslná forma zavinění ve vztahu ke skutkovému ději, který přímo vyústil v smrt její dcery, nesmí být opomenuta úvaha nad tím, zda obviněná se smrtí poškozené nepočítala nebo k ní nepřispěla opomenutím jednáním spočívajícím v přímém poskytnutí pomoci nebo jiném zajištění náležité péče. Nejvyšší soud také dovodil, že neposkytnutí pomoci bylo v přímé příčinné souvislosti se smrtelným následkem, ke kterému se tudíž bude vztahovat zavinění ve formě nedbalostní.

Jelikož je obviněná ve vztahu k poškozené v postavení matky, v otázce stanovení míry a druhu její povinnosti poskytnout poškozené pomoc bude kromě trestních předpisů ovlivněno také aplikací zákona č. 94/1963 Sb. – zákona o rodině. Ten v ustanovení § 30 odst. 1 pís. a) vymezuje rodičovskou zodpovědnost jako „*soubor práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zejména péčí o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*“.Dále, ve druhém odstavci téhož ustanovení, specifikuje způsob výkonu této povinnosti, a to příkázáním takového jednání, při kterém musí „*důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*“

Z uvedeného lze dovodit, že rodič je vůči svému dítěti nositelem zvláštní povinnosti konat v případě, kdy dítě potřebuje pomoc a opomenutí takového jednání bude mít za následek vznik odpovědnosti za poruchu, k níž dojde. Z tohoto titulu tedy není možné přičítat obviněné také odpovědnost za spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci. Ačkoliv se obviněná přímým jednáním aktivně nepříčinila na vzniku škodlivého následku, porušením své povinnosti na něm prokazatelně nesla odpovědnost. Nedostatek jejího jednání byl jedním z faktorů, bez jejichž působení by nebyl nastal. Ve vztahu k smrtelnému následku, který byl s neposkytnutím pomoci v příčinné souvislosti, nelze tudíž vyloučit nedbalostní zavinění obviněné.

Na základě těchto zjištění dospěl Nejvyšší soud k závěru, že jednání obviněné lze posoudit jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, 2 tr. zák. a výrok o vině trestným činem neposkytnutí pomoci rozsudkem zrušil.

Závěr

Trestní právo je laickou veřejností často považováno za „nejčistější“ nebo „nejobecnější“ odvětví práva, a ne zcela bezdůvodně. Jako takové je vyjádřením samotné podstaty práva jako takového, jeho jádra – potřeby dopátrat se objektivní pravdy v případě, kdy byla někomu způsobená újma a takového porušení jeho subjektivních práv náležitě potrestat. To, v čem se názor laiků se skutečností liší, je představa, že výše uvedené je vyčerpávajícím popisem fungování tohoto odvětví.

Pro řádné, a tudíž objektivní, zjištění všech relevantních okolností jakéhokoliv případu je nutné nejdříve zodpovědět řadu otázek a objasnit množství důležitých skutečností. Je předmětný skutek jediným skutkem, nebo jich jednání pachatele obsahuje více? Jaký trestný čin lze v jednání spatřovat, a pokud vykazuje znaky více deliktů, je přípustné, aby se tyto delikty sbíhaly? Za jaký druh následku odpovídá pachatel? Do jaké míry? Otázka viny a trestu je absolutně zásadní povahy a i když se na první pohled může jevit, že opak je pravdou, její zodpovězení není nikdy jednoduché.

Jak již bylo řečeno v úvodu a nesčetném počtu akademických publikací, hmotné právo se realizuje použitím prostředků a institutů práva procesního. Až při výkonu rozhodovací činnosti soudů se hmotněprávní mechanismy uplatní také prakticky. Právě judikatura svou rozmanitostí a různorodostí nabízí jedinečný náhled do jejich fungování jako aplikace na konkrétní případy. V konečném důsledku není žádný spáchaný trestný čin ničím jiným než souborem proměnných seřazených v algoritmu, jejichž hodnoty jsou dány jedinečnými okolnostmi, podmínkami a vlivy a významy, které jim soud při projednávání předmětné věci přisoudí.

Seznam použité literatury a pramenů

1. Monografie

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2 vydání. Praha: Leges, 2010

2. Články v odborných periodikách

ŘÍHA, J: Postavení garanta u nepravých omisivních deliktů. Trestněprávní revue, 2003, č. 8, s. 227 – 233, č. 9, s. 259 – 269

MITLÖHNER, M: Neposkytnutí pomoci podle §207 odst. 2 trestního zákona. Zdravotnictví a právo, 2005, č.1, s. 15 - 18

3. Komentáře

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012

Seznam použitých právních předpisů a interních aktů

1. Mezinárodní smlouvy

Úmluva o lidských právech a biomedicíně, Oviedo 4. 4. 1997, vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv č. 96/2001

2. Právní předpisy ČR

Zákon č. 1/1993, Ústava České republiky

Zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 361/200 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

3. Interní akty

Stavovský předpis České lékařské komory č. 10 - Etický kodex České lékařské komory

Abstrakt

První část práce nabízí teoreticko-historický přehled pramenů, jejichž aplikace má pro řešení předmětných sporů zásadní vliv. Druhá kapitola se zabývá pojmem potřebné pomoci: jak je vykládán v kontextu jednotlivých případů a které faktory jeho výklad ovlivňují. Mezi ty se řadí zejména okolnosti jednotlivých případů: vnější vlivy, poměry, schopnosti a možnosti pachatele. Poslední část kapitoly se zabývá definicí pojmu v případech, kdy povinnost poskytnout potřebnou pomoc poruší lékař, a jaké změny ve výkladu s sebou tato skutečnost přináší. Třetí kapitola se zabývá otázkou souběhu trestných činů v případě, že jeden ze spáchaných deliktů byl kvalifikovaný jako trestný čin neposkytnutí pomoci. Řeší, co souběhem je, co jím není a ve své druhé části se blíže věnuje okolnostem, za kterých je souběh vyloučen. Čtvrtá kapitola se věnuje povinnosti konat; vymezuje rozdíly mezi povinnostmi obecnou a zvláštní, které demonstruje za použití konkrétních případů. Věnuje se také problematice vzniku odpovědnosti za škodlivý následek.

Summary

The first segment of this master thesis offers a theoretical, as well as historical, overview of the sources of law, which provided the essential bases for the resolutions of the individual cases the thesis stands on. Chapter Two centers around the definition of necessary aid; how it is interpreted in the context of each case, as well as the factors affecting the interpretation. Among those are the circumstances of each individual case; conditions both external, as well as those of the culprit, along with his options and abilities. The last part of the chapter is dedicated to the definition of the term, as established by the decisions reached in cases wherein the culprit was a doctor, along with the alterations to the interpretation resulting from such quality of the subject. Chapter Three attempts to deal with the intricacies of criminal concurrence when one of the crimes committed was that of criminal inaction. It states just what constitutes a concurrence and what does not. In its second part, the chapter strives to deal with the issue of circumstances in which concurrence is forbidden. The fourth chapter talks about the obligation to act; it delineates the differences between a general obligation and a specific one, which are demonstrated by comparing and contrasting topical court rulings. It also addresses the issue of liability should a harmful outcome arise from criminal inaction.

Klíčová slova: neposkytnutí pomoci, judikatura, souběh, výklad, potřebná pomoc, škodlivý následek

Keywords: failure to provide aid, criminal inaction, case law, legal interpretation, necessary aid, concurrence, harmful outcome